

Uit

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Det juridiske fakultet

Sameie mellom ektefeller og kreditors beslagsrett

Hvordan forholder stiftelsesgrunnlagene for sameie mellom ektefeller seg til hverandre, og til kreditors rett til utlegg?

—

Tord Eirik Sogge Moen

Liten masteroppgave i rettsvitenskap høst 2016

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling	1
1.2	Rettslig plassering av avhandlingen	3
1.2.1	Innledning.....	3
1.2.2	Hva er ekteskapsrett?	4
1.2.3	Hva er gjeldsforfølgingsrett?	5
1.3	Rettskildebildet i forhold til problemstillingen.....	5
1.4	Avgrensninger.....	8
1.5	Forklaringer	8
2	Begrepsavklaring.....	9
2.1	Innledning.....	9
2.2	Eiendomsrett.....	9
2.3	Rettsvern	10
2.4	Eierforhold	10
2.5	Formuesordning.....	10
3	Kreditors stilling i forhold til ektefeller.....	12
4	Hvordan fastsettes eierforholdet mellom ektefeller?.....	13
4.1	Avtalen som rettslig utgangspunkt for eiendomsrett	13
4.2	Indirekte bidrag som særskilt stiftelsesgrunnlag for sameie for ektefeller.....	15
4.3	Hva er vilkårene for å stifte sameie etter bidragsreglene?	19
4.4	Nærmere om stiftelsesvurderingen	20
4.4.1	Innledning	20
4.4.2	Ulike stiftelsesvurderinger?	23
4.4.3	Hvilken betydning får det for ektefellene når sameie stiftes?	24
4.4.4	Hvordan fastsettes eierandelen mellom ektefellene?	24
5	Hvordan forholder stiftelsesgrunnlagene seg til hverandre?.....	25
5.1	Rettslig utgangspunkt – avtalen går foran bidragsreglene	25
5.2	Når foreligger det en eieravtale?.....	27
6	Formkrav for at eieravtaler skal få rettsvern ovenfor kreditor	29
6.1	Innledning.....	29
6.2	Eieravtaler som innebærer en gave, jf. el. § 50.....	30
6.2.1	Når foreligger det en gave, jf. el. § 50?.....	30
6.2.1.1	Hva sier rettskildene om gavebegrepet?.....	30
6.2.1.2	Vanlige gaver behøver ikke ektepakt.....	32

6.2.1.3	Oppsummert	33
6.2.2	Hvorfor er det krav om ektepakt for gaver?	33
6.3	Hva kreves for at avtalen om eierforhold får rettsvern?	33
7	Forholdet mellom eieravtaler og kreditors beslagsrett.....	34
7.1	Avtalefriheten vs. kreditors beslagsrett	34
7.1.1	Avtalen må innebære en realitet	35
7.1.2	Rettslig utgangspunkt: eieravtaler mellom ektefeller får virkning for kreditor....	36
7.2	Bli eieravtalen respektert av kreditor?	36
7.2.1	Innledning	36
7.2.2	Nærmere om tvangsl. § 7-13 tredje ledd	37
7.2.3	Går avtalen alltid foran bidragsreglene i spørsmål om eierforhold?	39
7.2.3.1	Rt. 1995 s. 1395.....	39
7.2.3.2	Rt. 1996 s. 486	42
7.2.3.3	Rt. 1998 s. 313	44
7.2.3.4	Rt. 1998 s. 546.....	45
7.2.3.5	Rt. 1999 s. 901	46
7.2.3.6	Rt. 2000 s. 585	50
7.2.3.7	Rt. 2009 s. 1314.....	52
7.2.3.8	Hva er så gjeldende rett?	54
8	Avsluttende vurderinger.....	55
8.1	Hvorfor har rettstilstanden blitt så uklar?	55
8.1.1	Vanskelig å akseptere en eieravtale som er motivert ut i fra ønsket om å hindre kreditors beslagsrett	55
8.1.2	Prosessformen med begrenset kompetanse for Høyesterett i ankesaker.....	55
8.2	Andre alternativer for å bedre uklarheten som har vært på området?	56
8.2.1	Avskjære ektefellers muligheter til å inngå eieravtaler med virkning for kreditor? 56	
8.2.2	Endre rettstilstanden slik at eieravtalene ikke går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie?.....	57
8.2.3	Heve terskelen for når en avtale anses å være proforma?	57
8.2.4	Avslutning.....	58
9	Kildeliste	58
9.1	Lover	58
9.2	Forarbeider	59
9.3	Rettspraksis.....	59

9.3.1	Høyesterett.....	59
9.3.2	Lagmannsrett	60
9.4	Litteratur	60
9.4.1	Bøker	60
9.4.2	Artikler.....	60

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Målet med avhandlingen er å se hvordan de ulike reglene om stiftelse av sameie mellom ektefeller forholder seg til hverandre, og hvilken betydning stiftelsesgrunnlagene har for kreditors interesse i å få dekning for sitt krav mot debitorektefellen. Jeg vil rette et særlig fokus på om, og i hvilken grad, en ektefelles frihet til selv å bestemme eierforholdet over sine eiendeler, begrenses av kreditors beslagsrett ved utlegg.

Jeg vil i forlengelsen av dette drøfte om og i hvilken grad ektefeller kan inngå avtaler om eierforhold motivert av kreditorunndragelse.

Etter den alminnelige avtalefriheten har ektefeller i utgangspunktet rett til å inngå avtaler med hvem de vil om hva de vil. Avtalefriheten er en del av det grunnleggende ulovfestede prinsippet om privat autonomi, som innebærer at enkeltmennesker har fri råderett over egen person og eiendom. Frihet for privatpersoner er en fundamental verdi i et rettssamfunn og inngrep eller avgrensninger i denne friheten må derfor begrunnes i at andre samfunnsverdier er viktigere.¹

Ektefeller kan dermed i utgangspunktet avtale seg imellom hvem som skal være eier av eiendeler som de disponerer over. Kreditor kan kun beslaglegge eiendeler som reelt ”tilhører” den ektefellen som han har et krav mot – debitorektefellen, om han ikke får dekning for sitt krav, jf. dekningsloven² § 2-2. Det er dermed avgjørende for kreditor om eiendelen eies av debitorektefellen.

En mulighet til å avtale eierforholdet innebærer at ektefeller kan planlegge eierforholdet ut fra frykten for kreditors beslagsrett. Er det virkelig slik at ektefeller har mulighet til dette? Finnes

¹ Se Nygåård (2004) s. 160

² Lov av 06. august 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett (dekn.l.)

det i så tilfelle en grense for hva som lovlig kan avtales om eierforhold av hensyn til å beskytte seg mot kreditor?

Det har vært uklart i rettspraksis³ om og hvor langt ektefeller kan gå i å inngå avtaler om eierforholdet til deres felles eiendeler på bekostning av kreditors interesser.⁴

For kreditor er spørsmålet hvordan han kan angripe disposisjoner hvor debitor overfører formuesgoder fra sitt eie. Sett fra ektefellenes side blir spørsmålet hvilke foranstaltninger ektefellene må gjøre for at avtalen skal stå seg overfor kreditor.

Når debitor har felles husstand med sin ektefelle er det vanskelig for kreditor å skille mellom hvem som eier hva. Ektefeller bruker gjerne hverandres eiendeler om hverandre, uten å tenke på hvem som faktisk er eier av eiendelen. Det nære forholdet mellom ektefellene gjør også at det lettere kan oppstå sameie mellom dem enn for parter som ikke har slik tilknytning.⁵ Dette gjør det vanskelig for kreditor å avgjøre hvem som faktisk er eier av eiendelen som det vurderes å beslaglegge.

Det er ikke uvanlig at en kreditor møtes med innsigelse fra debitor at den aktuelle eiendelen som det ønskes å ta beslag i, ikke lenger tilhører debitor men den andre ektefellen.

Avhandlingen vil redegjøre og drøfte ektefellenes mulighet til å inngå avtaler om eierforhold med virkning for kreditor. Skal avtaler om eierforholdet alltid legges til grunn? Eller vil spørsmålet om eierforhold bero på en konkret vurdering av ektefellenes bidrag til ervervet?

Problemstillingen er hvordan stiftelsesgrunnlagene for sameie forholder seg mellom ektefeller, og til kreditors rett til utlegg. Avhandlingen vil imidlertid også drøfte samboeres mulighet til å inngå eieravtaler, med virkning for kreditor. Rettspraksis om eierforhold

³ Se punkt 7.2.2 nedenfor

⁴ Se også Lilleholt (2001) s. 52

⁵ Se nedenfor under punkt 4.

mellom samboere vil dermed også være relevant for avhandlingen. Ekteskapslovens regler kommer ikke til anvendelse for samboere, men svært mange av de samme hensyn som gjelder for ektefeller, gjør seg også gjeldende for samboere i ekteskapslignende forhold. Det nære personlige forholdet mellom partene som begrunner de særskilte reglene for etablering av sameie etter bidrag til ervervet, gjelder også for samboere som lever i ekteskapslignende forhold.⁶ Dermed vil avhandlingens problemstilling også være aktuell for samboere, slik at rettstilstanden for samboere også må avklares. Tyngden i avhandlingen vil imidlertid ligge på ektefellenes rettslige stilling.

I den videre redegjørelse vil likevel bare betegnelsen *ektefeller* bli brukt. Der rettsreglene er forskjellig for ektefeller og samboere vil dette bli redegjort for.

1.2 Rettslig plassering av avhandlingen

1.2.1 Innledning

Det rettslige forholdet mellom ektefeller reguleres i ekteskapsretten. Det er i hovedsak i ekteskapsretten avhandlingens tema og problemstilling hører hjemme under og må løses på bakgrunn av. Kreditors stilling og rettigheter hører imidlertid til i gjeldsforfølgingsretten, slik at rettsregler på dette rettsområdet også vil være relevant for å løse de spørsmål avhandlingen reiser. Eiendomsrett og rettsvern hører inn under den alminnelige tingsretten, slik at også rettsregler fra dette rettsområdet er relevante for å løse problemstillingene. Felles for alle rettsområdene er at de er privatrettslige rettsområder.

Privatretten er de rettsreglene som regulerer forholdet mellom private parter, i motsetning til offentlig rett som omhandler det rettslige forholdet mellom private parter og den offentlige myndighet. Privatretten kjennetegnes ved at reglene i stor utstrekning er deklatoriske – de viker for avtale.

⁶ Se Rt. 1978 s. 1352, Rt. 1982 s. 1102 og Rt. 1984 s. 497

1.2.2 Hva er ekteskapsrett?

Rettsreglene som regulerer ekteskap betegnes som ekteskapsrett. Ekteskapsretten omfatter regler om inngåelse og oppløsning av ekteskap og regler om det økonomiske forholdet mellom ektefellene, både under ekteskapet og når ekteskapet opphører.

En rettsvirkning av å inngå ekteskap er at man blir bundet av ekteskapslovens⁷ regler. Loven har likevel ikke noen definisjon på hva som menes med ektefeller eller ekteskap. Etter el. § 1 kan to personer inngå ekteskap. Mer uttrykkes ikke om hva som menes med ektefeller. Det kan imidlertid utledes indirekte av lovens regler⁸ at med ektefeller menes to personer som har inngått frivillig ekteskap.

Rettslig sett er et ekteskap et resultat av at reglene i kapittel 1-3 i el. om inngåelse av ekteskap er fulgt. Men de fleste vil nok si at et ekteskap omhandler mye mer enn å følge de nevnte regler. Ekteskap er en slags avtale om fellesskap med en annen person, både følelsesmessig og økonomisk. Et godt følelsesmessig forhold kan ikke reguleres gjennom lovregler. Regler om hvordan ektefeller skal oppføre seg mot hverandre og andre etiske sider man forbinder med ekteskap, finnes derfor ikke i ekteskapslovgivningen.⁹

Det er først og fremst det økonomiske forholdet mellom ektefellene som reguleres i ekteskapsretten. Ekteskap medfører at de alminnelige formuerettslige reglene blir supplert med spesielle regler i ekteskapsloven. Lovgiver har ansett det som en viktig oppgave å styrke fellesskapet som etableres gjennom ekteskapet ved å utforme regler som tar sikte på å skape samhold på det økonomiske plan.

⁷ Lov av 04. juli 1991 nr. 47 om ekteskap

⁸ Se blant annet el. § 1 b første punktum.

⁹ Lødrup, Sverdrup (2001) s. 32

Det finnes ingen alminnelig lov som regulerer det rettslige forholdet mellom samboere, slik som for ektefeller. Samboeres rettsstilling er dermed i stor utstrekning basert på ulovfestet rett.¹⁰

1.2.3 Hva er gjeldsfølgingsrett?

Gjeldsfølgingsretten tar for seg rettsreglene for hvordan en person (kreditor) som har et pengekrav mot en annen person (debitor), kan gå frem for å få dekning for sitt krav.

Når en debitor ikke evner å betale gjelden sin, får kreditor rett til å ta beslag i debtors formuesgoder (eiendeler som kan gjøres om til penger). Dette kalles for kreditorbeslag. Gjeldsfølgingsretten består i hovedsak av rettsreglene som omhandler beslagsretten. Disse reglene fremgår av dekl. og tvangsfullbyrdelsesloven¹¹.

1.3 Rettskildebildet i forhold til problemstillingen

Spørsmålene avhandlingen reiser er ikke uttrykkelig avklart i noen lovbestemmelser. I ekteskapsloven er det først og fremst reglene om eierforhold i § 31 som er relevant for å løse problemstillingene, supplert med de ulovfestede reglene om etablering av sameie som følger av rettspraksis.

Også reglene i el. § 50 om gaver mellom ektefeller er viktige, ettersom bestemmelsen stiller krav til hvordan enkelte avtaler mellom ektefeller må inngås for å være gyldig. Eieravtaler mellom ektefeller, som innebærer en gave, må ha ektepakts form for å være gyldig.

Deknl. § 2-2 er relevant for for å løse problemstillingen. Bestemmelsen regulerer kreditors adgang til å beslaglegge eiendeler for å få dekket krav de har mot en debitor. Når en ektefelle stifter gjeld, er det i utgangspunktet kun med virkning for seg selv. Gjelden får ikke virkning

¹⁰ Se imidlertid Lov av 04. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører (husfskl.), som i noen grad regulerer samboeres rettsstilling

¹¹ Lov av 26 juni 1992 nr 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring (tvangsl.)

for den andre ektefellen, jf. el. § 40. Kreditor kan bare ta beslag i eiendeler som ”tilhører” debitorektefellen, jf. dekl. § 2-2. Derfor blir eierforholdet avgjørende for kreditors beslagslagsrett.

Deknl. § 2-2 gjelder for beslag i form av utlegg, ved gjeldsforhandling, konkurs og offentlig skifte av insolvent dødsbo, jf. dekl. § 2-1. Ved utlegg tas det beslag i et enkelt formuesgode for at kreditor skal få dekket kravet sitt, mens i konkurs og når det etableres bobehandling for debitor, tas det generalbeslag i alt av verdier som debitor eier for å gi alle kreditorer dekning så langt det er mulig.¹²

Utlegg reguleres av reglene i tvangsl. kap. 7. Utgangspunktet for beslagsretten er likevel den samme som i dekl. § 2-2, jf. §§ 7-1 og 7-13.

Rettspraksis som berører spørsmålet avhandlingen reiser har i hovedsak omhandlet rett til utlegg etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd.¹³

Tvangsl. § 7-13 tredje ledd oppstiller en spesiell presumsjonsregel for ektefeller og samboere om eierforholdet til felles bolig. Etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd kan det tas utlegg ”i en ideell halvdel av felles bolig ervervet under samlivet, hvis ikke et annet eierforhold blir sannsynliggjort.”

I avhandlingens hoveddel vil det bli redegjort nærmere for de nevnte lovbestemmelsene og hvordan de forholder seg til de problemstillinger avhandlingen reiser.

Forarbeider vil også være en viktig og relevant rettskilde for å løse spørsmålene avhandlingen reiser, ettersom de gir bidrag til hvordan de aktuelle lovbestemmelsene skal forstås.

¹² Se Andenæs (2009) s. 89

¹³ Se punkt 7.2.3 nedenfor

Forarbeidene til el.¹⁴ og tvangsl.¹⁵ begynner imidlertid å bli av eldre dato, og mye har skjedd i rettspraksis siden den tid. Dette kan få betydning for hvor stor vekt forarbeidene kan tillegges.

Rettspraksis er også relevant som rettskilde. I flere rettsavgjørelser¹⁶ har Høyesterett vært inne på spørsmålet om hvor langt ektefellenes rett til å inngå avtaler om eierforholdet står seg i forhold til kreditors interesser. Avgjørelsene har gitt sprikende svar. Avgjørelsene har omhandlet videre kjæremål i forbindelse med tvangsfullbyrdelse av utlegg etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd. Høyesteretts kompetanse har da vært begrenset til å prøve lagmannsrettens saksbehandling og lovtolkning. Den konkrete rettsanvendelsen kunne ikke prøves, jf. tvml. § 404 første ledd 2. og 3. og nå gjennom tvl. § 30-6 b) og c). Dette gjør det vanskelig å fastslå den rettskildemessige vekten av avgjørelsene. I Rt. 1999 s. 901 ble ankesaken behandlet av Høyesterett i avdeling, jf. tidligere plenumslov¹⁷ § 6. Generelt vil en avgjørelse i avdeling ha høyere rettskildemessig vekt enn rettsavgjørelser fra ankeutvalg.¹⁸ Avgjørelsen har derfor trolig større prejudikatverdi, enn avgjørelsene hvor ankeutvalget har behandlet saken.

Ekteskapsloven bygger i stor grad på den tidligere ektefelleloven av 1927.¹⁹ Rettspraksis fra tiden før ekteskapsloven trådte i kraft i 1991, vil derfor også være relevant som rettskildefaktor for å avklare rettskildebildet.

Juridisk litteratur er en rettskildefaktor som er relevant for å løse problemstillingene i avhandlingen. Peter Lødrup, Tone Sverdrup og Kåre Lilleholt klargjør for rettskildebildet i ekteskapsretten og behandler også spørsmålene som reises i problemstillingen.²⁰

¹⁴ Forarbeidene til ekteskapsloven som vil bli brukt er NOU 1987:30 Innstilling til ny ekteskapslov - del II og Ot.prp.nr.28 (1990-1991) Om lov om ekteskap.

¹⁵ Ot.prp.nr.64 (1990-1991)

¹⁶ Se nedenfor under punkt 7.2.2

¹⁷ Lov av 25. juni 1926 nr. 2 om forandring i lovgivningen om Høiesterett (plenumslo.) (opphevet)

¹⁸ Se Blanhol, Tøssebro og Skotheim (2015) punkt 5.5 med videre henvisninger.

¹⁹ Lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold (opphevet)

²⁰ Lødrup, Sverdrup (2011), Sverdrup (1997) og Lilleholt (2001)

Reelle hensyn er også en relevant rettskilde for å løse problemstillingen. Hensynet til avtalefriheten og den private autonomi må veies opp mot rimelighetshensyn i at kreditor får dekning for sitt krav. I tillegg kommer hensynet til forutberegnelighet for både ektefellene og kreditor inn som et moment som vektlegges.

1.4 Avgrensninger

Jeg vil avgrense avhandlingen til å dreie seg om eierforholdene til fast eiendom, nærmere bestemt ektefellenes felles bolig. Dette på grunn av at rammebetingelsene for avhandlingens omfang er begrenset, men først og fremst fordi det er ektefellenes felles bolig som kreditor og ektefellene oftest tvistes om eierforholdet til. Felles bolig vil som regel også utgjøre ektefellenes største aktiva og kommer dermed i en særstilling i forhold til øvrige eiendeler.

Avhandlingen er konsentrert om å belyse rettsstillingen for enkeltfølgende kreditor som utleggstaker. Det er i utleggssakene det finnes mest relevant rettspraksis som belyser de spørsmål avhandlingen reiser.

Reglene om omstøtelse etter dekl. kap. 5 og el. § 51 og 52 er viktige å kjenne til for å kunne forstå hvordan kreditors interesser ivaretas av lovverket. Avhandlingen omhandler imidlertid betydningen av eiendomsrettens som grunnlag for kreditors beslagsadgang og hvor langt ektefellene kan gå i å inngå eieravtaler for å hindre utlegg. Det vil derfor bli for omfattende med en vid redegjørelse av omstøtelsesreglene i denne avhandlingen. Enkelte steder vil jeg likevel komme innpå dem av hensyn til helheten.²¹

1.5 Forklaringer

Betegnelsen ”etablering av sameie” vil bli brukt en del i avhandlingen. Det samme vil betegnelsen ”stiftelse av medeiendomsrett”. Betegnelsene betyr det samme og vil bli brukt om en annen i den videre drøftelsen.

²¹ Se Andenæs (2009) Del IV for nærmere redegjørelse av omstøtelsesreglene

Det vil i hovedsak bli benyttet kjønnsnøytral terminologi i avhandlingen. Uttrykkene ”den ene ektefellen” eller ”den andre ektefellen” vil i stor grad bli benyttet. Uttrykkene kan imidlertid til tider skape uklarhet med hvilken ektefelle det siktes til. For å gjøre det enklere for leseren og for språklig variasjon, vil derfor også begrepene ”hustru” og ”ektemann” benyttes.

2 Begrepsavklaring

2.1 Innledning

I det følgende vil det redegjøres for innholdet av sentrale begreper i avhandlingen, som utgangspunkt for problemstillingens videre drøftinger.

2.2 Eiendomsrett

Begrepet eiendomsrett har ikke noe klart innhold. En alminnelig oppfatning av det å være eier, er at det innebærer at en person har rådigheten over en eiendel. Rådighet består av en rekke beføyelser, som til sammen utgjør eiendomsrettens innhold. Eierbeføyelsene er mangeartede. Det er vanlig å skille mellom faktisk og rettslig råderett. Den faktiske råderetten er retten til utnyttelse og bruk av eiendelen (for eksempel bo i et hus eller kjøre en bil), og til å hindre at andre bruker og utnytter eiendelen din. Den rettslige råderetten innebærer at eieren kan selge, låne bort, pantsette, osv. eiendelen, eller nekte andre å rettslig disponere over eiendelen.²²

El. § 31 første ledd bruker begrepet ”råderett”. Av bestemmelsen følger det at ekteskapet i utgangspunktet ikke medfører noen begrensinger i en ”ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier”. Selv om ikke loven bruker begrepet eiendomsrett, må innholdet i råderetten og eiendomsretten forstås som det samme.

²² Falkanger, Falkanger (2013) s. 40-41

2.3 Rettsvern

Med rettsvern menes at en eiendomsrett eller begrenset rett i et formuesgode har vern mot konkurrerende rettigheter fra tredjemenn, for eksempel kreditor. Rettsvern hindrer at tredjemenn kan ekstingvere den etablerte retten til formuesgodet. Det er forskjellige måter å skaffe seg rettsvern på, alt etter hvilket formuesgode det er tale om. Dersom det gjelder fast eiendom fås rettsvern ved tinglysning av dokument der retten fremkommer, jf. tingl.²³ §§ 20 og 23.²⁴

2.4 Eierforhold

Med eierforhold menes hvem som er eier av en eiendel. En eiendel kan eies av en eller flere. Eies en eiendel av én kalles det for eneeie. Eies den av to eller flere kalles det for sameie.²⁵ Hvor eiendelen er i sameie, menes de respektive eierandelene mellom ektefellene, når det tales om eierforholdet mellom dem.

2.5 Formuesordning

I el. kap. 9 brukes begrepet ”formuesordning”. Med ”formuesordning” menes ordningen ektefellene har om formuen som er skapt i ekteskapet skal deles likt ved opphør av ekteskapet eller ikke.²⁶ Mange blander begrepene ”felleseie” og ”særeie” med begrepene ”sameie” og ”eneeie”. Forskjellen på innholdet av begrepene er at ”sameie” og ”eneeie” omhandler eierforholdet mellom ektefellene, mens ”felleseie” og ”særeie” omhandler formuesordningen mellom ektefeller.

Ekteskapslovens normalordning er felleseie. Ekteskapet kan anses som en form for standardkontrakt, hvor man ved å gifte seg automatisk får formuesordningen felleseie. Ønsker ektefellene en annen formuesordning står de fritt til å avtale dette.²⁷

²³ Lov av 07. juni 1935 nr. 2 om tinglysning (tingl.)

²⁴ Se Rettsvern (2013)

²⁵ Lødrup, Sverdrup (2011) s. 113

²⁶ L.c.

²⁷ Se el. § 42

Formuesordningen felleseie innebærer at de verdier som skapes i ekteskapet skal deles likt mellom ektefellene når ekteskapet opphører.²⁸

Om en ektefelle erverver en eiendel under ekteskapet og blir ene-eier av denne, vil eiendelen gå inn i felleseiet. Verdien av eiendommen vil da være gjenstand for likedeling mellom ektefellene, om det ikke er hjemmel for å holde den utenfor delingen. En slik hjemmel kan være en avtale om at de eier skal være unntatt fra deling ved ekteskapets opphør, jf. el. § 42. En slik avtale om formuesordningen kalles for ”særeie”.

Hjemmel til å holde midler utenfor deling kan også følge av at en giver eller arvelater har bestemt at verdien skal være mottakers særeie, jf. el. § 48, eller lovbestemmelser som bestemmer at deler av felleseiet kan holdes utenfor deling, viktigst er regelen om skjevdeling, jf. el. § 59.

”Særeie” er en betegnelse på de verdier ektefellene ved avtale har bestemt ikke skal deles, eller hvor en giver eller arvelater har bestemt at gaven/arven ikke skal deles mellom ektefellene.

Det kan bestemmes at bare deler av verdiene skal være den enkelte ektefelles særeie - delvis særeie - eller at alle verdiene den enkelte ektefellen eier skal være dennes særeie fullstendig – særeie. Ved et fullstendig særeie blir det ingen deling ettersom hver tar sitt. Ektefellene får da langt på vei den samme rettslige stillingen overfor hverandre som ugifte samboere som deler formuen etter hvem som eier hva.

Begrepene ”felleseie” og ”særeie” er derfor være ganske misvisende ettersom de i utgangspunktet ikke har noe med eierforholdet å gjøre.

²⁸ Se el. § 57, jf. § 56

Det vil imidlertid være viktigere for ektefellene å avklare eierforholdet til eiendeler når de har særeie enn når de har felleseie. Dersom ektefellene har felleseie vil ektefellene i utgangspunktet uansett få halvparten av verdien av eiendelen. Har de formuesordningen særeie skjer oppgjøret etter hvem som er eier. Dette er fordi når en eiendel avtales å være særeie, avtales som regel også hvem som skal være eier. Når ektefellene avtaler at ”bilen skal være hustruens særeie” innebærer dette at hun også skal være eier. En ektepakt som slår fast at ”det hver av oss eier eller senere erverver skal være den enkeltes særeie” slår bare fast formuesordningen og sier ikke noe om eierforholdet. Dette kan igjen føre til tvister om eierforholdet.²⁹

Eiendeler kan altså både være i sameie mellom ektefellene og være en del av den enkelte ektefelles felleseie eller dens særeie. Hver ektefelles eierdel i sameiet tilhører da enten ektefellens del av felleseiet, eller ektefellens særeie.

3 Kreditors stilling i forhold til ektefeller

I el. § 31 første ledd fastslås den grunnleggende regelen om ektefellers råderett over sine eiendeler. Her heter det at ”[e]kteskapet medfører ingen begrensning i en ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier når ekteskapet blir inngått eller senere erverver, dersom ikke noe annet er bestemt.” Ektefeller kan som andre folk eie eiendeler sammen og dermed være sameiere, men ekteskapet i seg selv fører ikke til at eiendeler automatisk blir i sameie mellom ektefellene. Sameie kan imidlertid lettere oppstå for ektefeller og andre som lever i ekteskapslignende samliv, enn for parter som ikke har den samme nære tilknytningen til hverandre.³⁰

Som en motsetning til denne regelen følger det av el. § 40 at ”[e]n ektefelle kan ikke stifte gjeld med virkning for den andre ektefellen hvis det ikke er særskilt hjemmel for det.”

²⁹ Se for eksempel Rt. 1980 s. 1403

³⁰ Se punkt 4 nedenfor

Utgangspunktet er at ektefellene er økonomisk selvstendige. Skal en ektefelle forplikte den andre ektefellen, må det foreligge et selvstendig stiftelsesgrunnlag (for eksempel el. § 41). Selv om en ektemann har hatt like mye glede av de midlene hustruen har lånt, blir likevel ikke den ektemannen ansvarlig ovenfor kreditor.

Det er først og fremst når kreditor ikke får betaling fra debitorektefellen og starter gjeldsforfølging, at ektefellenes økonomiske selvstendighet viser seg. Selv om den ene ektefellen er insolvent og risikerer å bli slått konkurs, kan den andre ektefellen fortsatt ha en stor formue. Kreditor vil kun ha mulighet til å ta beslag i de eiendeler som "tilhører" debitorektefellen, jf. dekl. § 2-2. Kreditor har i utgangspunktet "rett til dekning i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren", jf. dekl. § 2-2. Det betyr at alle eiendeler av verdi som debitorektefellen eier, kan beslaglegges om ikke debitorektefellen gjør opp et pengekrav fra kreditor. Han kan beslaglegge verdier som inngår både i debitorektefellens felleseie og særeie, herunder debitorektefellens andel i sameiegjenstander. Men kreditor kan ikke ta dekning i eiendeler eller eierandeler som tilhører den andre ektefellen.

Det avgjørende for kreditor vil da være hvilke eiendeler som faktisk tilhører debitorektefellen. Altså hvem som er eier av eiendelen. Den første problemstillingen avhandlingen reiser blir dermed hvordan eierforhold mellom ektefeller fastsettes.

4 Hvordan fastsettes eierforholdet mellom ektefeller?

4.1 Avtalen som rettslig utgangspunkt for eiendomsrett

Eiendomsrett til eiendeler fastlegges med utgangspunkt i alminnelige avtale- og formuerettslige prinsipper. Utgangspunktet er at den som inngår avtale med en tredjepart om erverv (for eksempel kjøp av en bolig) blir eier. Dette gjelder også for ektefeller. En ektefelle kan på samme måte som andre erverve eiendeler ved kjøp, arv, hevd, gave, selvbygg, låneopptak osv. og dermed bli eier av eiendelen. Egenkapital som brukes til for eksempel kjøp av en eiendel kan stamme fra en rekke ulike kilder. Det kan være oppspart lønn, trygd, arvemidler eller fra salg av en tidligere bolig. Slike midler vil i utgangspunktet tilhøre den ektefellen som har mottatt midlene, jf. Rt. 1980 s. 1403 og Rt. 1983 s. 1146. Hvor en ektefelle

har lagt ned arbeidsinnsats i form av selvbygg og lignende, er også utgangspunktet at denne ektefellen tilskrives verdien som tilføres eiendelen.³¹ Ektefeller kan altså erverve eiendomsrett til eiendeler på lik linje med alle andre.

Som nevnt medfører ikke ekteskapet at ektefellenes eiendeler automatisk blir i sameie mellom dem. Utgangspunktet er at ektefellene har fullstendig råderett over sine eiendeler og at ekteskapet ikke medfører noen begrensninger i råderetten, jf. el. § 31 første ledd.

Hver ektefelle eier og råder i utgangspunktet over eiendelene sine på samme måte som ugifte personer. En ektemann kan altså kjøpe en hytte til seg selv og bli (ene)eier av denne. Han får alle eierbeføyelser det å være en eier innebærer og kan dermed nekte hustruen å bruke hytta om han vil. Er ektefellene sameiere i eiendelen, gjelder rådighetsregelen i el. § 31 første ledd for hver av eierandelene til ektefellene.³²

Erverver en ektefelle en eiendel fra tredjemann ved gave eller arv, vil eierforholdet bero på en tolkning av gaveløftet eller testamentet. Utgangspunktet er at eiendomsretten til midler eller eiendeler tilskrives den ektefellen som står nærmest giveren/arvelateren. Kommer for eksempel gaven fra hustruens far, anses hun som eier av gaven.³³

Selv om kun den ene ektefellen inngår en avtale om erverv av en eiendel, er det ikke gitt at bare den ene ektefellen blir eier. Eiendeler som erverves av begge ektefellene blir sameie mellom dem, jf. el § 31 annet ledd første punktum. Selv om bare den ene utad fremstår som erverver, kan den andre ektefellen ha bidratt til ervervet på en slik måte at ektefellene må anses som sameiere. For eksempel kan hustruen ha betalt ned boliglånet på boligen der mannen er registrert som eier, eller ektemannen kan ha stilt en større pengesum til hustruens disposisjon, som hun med sine midler bruker på å kjøpe en bolig, bil el. Inngår ektefellene en uttrykkelig avtale om at eiendelen skal være i sameie, fastslår avtalen eierforholdet. Det nære

³¹ Se for eksempel Rt. 1982 s. 1269

³² For ektefellenes felles bolig finnes det imidlertid noen unntak for den rettslige råderetten, jf. el. § 31 og 32.

³³ Se Lødrup, Sverdrup (2011) s. 140-141

forholdet mellom ektefeller, gjør imidlertid at det ofte føles unaturlig å inngå uttrykkelige avtaler om eierforhold til eiendeler som brukes av begge.

Er det ikke inngått noen uttrykkelig avtale om eierforholdet må den andre ektefellens overlatelse av midler eller bidrag anses som en rettslig disposisjon som må tolkes. Man må prøve å finne hva som var meningen med bidraget. Var det ment som et eierinnskudd, et lån, en gave eller underhold til den andre ektefellen, jf. el. § 38? Dersom det er holdepunkter for at pengesummen må anses som et eierinnskudd, blir eiendelen i sameie mellom ektefellene. Dersom overlattelsen var ment som et lån, en gave eller som underhold, vil det ikke være tale om medeiendomsrett for den andre ektefellen og eiendelen.³⁴

Dersom en av ektefellene erverver en eiendel som kun skal brukes av erververen, for eksempel ektemannen, kan hustruens overlatelse av midler lettere tolkes som et lån eller en gave. Skal ektefellene bruke eiendelen sammen, er det imidlertid uvanlig at en ektefelle låner bort eller gir store pengebeløp til den andre ektefellen. I slike tilfeller vil man derfor gå ut i fra at overlatelse av midler av en viss størrelse er ment som en avtale om eierinnskudd, om det ikke er holdepunkter for noe annet. Det presumeres med andre ord en implisitt avtale om sameie mellom ektefellene. Dette er i tråd med alminnelige formuerettslige- og avtalerettslige prinsipper og er for så vidt ikke særegent for ekteskap.³⁵

4.2 Indirekte bidrag som særskilt stiftelsesgrunnlag for sameie for ektefeller

Fra 1950-tallet og utover vokste det frem et nytt stiftelsesgrunnlag for sameie i norsk rettspraksis som ikke bare baserte seg på rent formuerettslige prinsipper. Høyesterett fant det rimelig at også indirekte bidrag i form av arbeid i hjemmet eller betaling av forbruksutgiftene til det daglige husholdet til ervervet, kunne stifte medeiendomsrett.

³⁴ Se Lødrup, Sverdrup (2011) s. 132

³⁵ Op.cit. s. 133

Gjennom avgjørelsene i Rt. 1956 s. 264 og Rt. 1966 s. 874 ble grunnlaget lagt for at det i Rt. 1975 s. 220 (husmordommen) ble fastslått at en ektefelle som bare hadde bidratt med arbeid i hjemmet kunne stifte medeiendomsrett i boligen dersom ektefellene hadde brukt den i fellesskap.

Twisten stod om ektemannen hadde rett til naturalutlegg³⁶ for en liten bolig, som ektemannen hadde bygget selv og som var finansiert med hans inntekter. Hustruen var uføretrygdet, men hadde arbeidet i hjemmet og tatt seg av ekteparets tre små barn. Retten kom til at boligen var bragt inn i felleseiet i fellesskap.

Førstvoterende la til grunn grunn at

”skiftelovens § 50 første ledd må forstås slik at også arbeid i hjemmet kommer i betraktning ved avgjørelsen av om en ektefelle alene eller for det vesentlige har innbrakt en boligeiendom. Men ikke enhver innsats i hjemmet vil her være relevant. Det må vurderes konkret om den hjemmearbeidende etter arten og omfanget av innsatsen må sies å ha medvirket til anskaffelsen av boligen.”³⁷

Videre heter det at

”Anskaffelsen har skjedd ved mannens arbeidsinntekt og hans direkte innsats under byggingen, men hustruen hadde for sin del dagen fullt opptatt med stell av hus og tre små barn. Jeg ser det slik at det er dette som har gjort det mulig for mannen å legge så meget arbeid i byggingen. Når ektefellene praktiserer en slik arbeidsdeling, fører den med seg at hustruen har vært avskåret både fra inntektsgivende arbeid og fra synderlig fysisk deltakelse i byggevirksomheten. Men ved sin innsats må hustruen sies å ha bidradd til at familien fikk egen bolig, og rettslig sett finner jeg det ikke riktig å anse denne innsats som uvesentlig i relasjon til mannens innsats når det gjelder innbringelse av eiendommen.”³⁸

³⁶ jf. den tidligere skifteloven § 50

³⁷ Se side 227 i dommen

³⁸ L.c.

Andrevoterende tilfører at han

”selvsagt er enig i at hustruens arbeid i hjemmet må telle med ved avgjørelsen av om en eiendel som er ervervet under ekteskapet, skal anses for å være innbrakt av ektefellene i fellesskap. Å hevde noe annet ville være i strid med dagens samfunnsoppfatning og rettsfølelse.”³⁹

I dommen blir indirekte bidrag som er ytet til erverv av en eiendel, et selvstendig stiftelsesgrunnlag for sameie mellom ektefeller. Det var ikke lenger bare avtalen som kunne danne stiftelsesgrunnlag for sameie. Ettersom det ikke var noen form for direkte bidrag fra hustruen, forelå det ikke en presumsjon for avtale om sameie etter formuerettslige prinsipper. Spørsmålet om hvem som har bragt inn eiendelen i felleseiet skulle nå avgjøres etter en ”konkret” vurdering av om ektefellenes bidrag etter art og omfang kunne ”sies å ha medvirket til anskaffelsen av boligen”.

I de ovenfor nevnte dommer gjaldt sakene hvem av ektefellene som skulle gis rett til naturalutlegg. I Rt. 1978 s. 871 ble det fastslått at praksisen som var skapt også skulle gjelde i saker hvor spørsmål om eierforhold stod mellom ektefellene og kreditor. I Rt. 1980 s. 1403 ble det lagt til grunn at sameie også kunne oppstå på denne måten i midler ektefellene hadde som sitt særeie. At praksisen også skulle gjelde for samboere ble slått fast i Rt. 1978 s. 1352 og senere opprettholdt i Rt. 1982 s. 1102 og Rt. 1984 s. 497. Etter den praksis som har vært, kan man nå slå fast at indirekte bidrag har betydning i enhver sak som omhandler eierforholdet mellom ektefeller, hvor det ikke fremgår noe annet gjennom en uttrykkelig avtale om eierforholdet mellom ektefellene.⁴⁰

Praksisen som anerkjenner bidrag som stiftelsesgrunnlag bygget på en verdsettelse av arbeid i hjemmet som indirekte bidragsform. I Rt. 1977 s. 553 ble det lagt til grunn at betaling av forbruksutgifter også kan være sameiestiftende. Trolig gjelder praksisen for alle former for

³⁹ Op.cit. side 228

⁴⁰ Se punkt 7.2.3 nedenfor

indirekte bidrag hvor den ene ektefellens innsats med å ta på seg mer enn sin del av konsumoppgaver, frigjør tid eller kapital for den andre ektefellen. Tanken er at det oppstår en økonomisk forbindelseslinje – en medvirkning – mellom det indirekte bidraget og at den ektefellen som får frigjort kapital, dermed kan anskaffe eiendeler. Begge ektefellene kan ha ytet like stor innsats. Skjevheten oppstår ved at den enes ektefellens innsats konsumeres mens den andres går til investeringer.⁴¹

Indirekte bidrag som stiftelsesgrunnlag er nå delvis lovfestet i el. § 31 tredje ledd som bestemmer at arbeid i hjemmet skal vektlegges ved vurderingen av hvem som har ervervet eiendeler som har tjent til ektefellenes felles personlige bruk. At indirekte bidrag i form av betaling av forbruksutgifter kan stifte sameie, fremgår kun av rettspraksis.⁴²

I el. § 31 andre og tredje ledd uttrykkes det ikke noe om hvordan den konkrete stiftelsesvurderingen skal gjennomføres og i hvilken grad vurderingsmomentene skal vektlegges. Forarbeidene gir heller ikke mye veiledning.⁴³ Her fremkommer det bare at bestemmelsen lovfester ”rettssetningen som er utviklet gjennom avgjørelsen i Rt-1975-220 og senere praksis om at arbeid i hjemmet kan danne grunnlag for sameie blant annet i felles bolig og vanlig innbo. Videre fremgår det at

”hvorvidt hjemmearbeidet bør kvalifisere til medeiendomsrett i bolig og vanlig innbo, stiller seg forskjellig alt etter arten av bolig, ektefellenes generelle økonomi, den enkelte ektefelles egeninnsats på boligen osv. Det kan her vanskelig oppstilles noen klare kriterier. Det vanlige vil imidlertid være at man i alle fall ved de mer ordinære forhold, der en ektefelle har vært hjemmeværende av hensyn til felles barn, vil anse hjemmearbeidet som et tilstrekkelig ervervsgrunnlag.”⁴⁴

⁴¹ Se Lødrup, Sverdrup (2011) s. 145

⁴² Se blant annet Rt. 1966 s. 874 og Rt. 1977 s. 553

⁴³ Ot.prp.nr.28 s. 104

⁴⁴ Op.cit. s. 62

Sameie i ekteskap reguleres også av sameieloven, jf. el. § 31 annet ledd, men sameieloven regulerer kun sameieforholdet etter at det er etablert. Det er heller ikke i sameieloven noen bestemmelser om hvordan sameie stiftes.

Det betyr at vurderingen om en eiendel er i sameie mellom ektefeller, i det vesentlige baseres på de vilkår og vurderingsmomenter som har kommet til uttrykk i rettspraksis.

4.3 Hva er vilkårene for å stifte sameie etter bidragsreglene?

Siden husmordommen har det har vært en rekke saker for Høyesterett om stiftelse av sameie på grunnlag av bidrag som har bidratt til å utpensle vurderingskriteriene for etablering av sameie i slike tilfelle. For å etablere sameie i en eiendel hvor det ikke foreligger en avtale om eierforholdet mellom ektefellene, er det et vilkår at begge ektefellene må ha bidratt til ervervet – enten direkte eller indirekte. I tillegg er det et vilkår at ervervet må være et «felles prosjekt» for ektefellene.⁴⁵ Avgjørelsene viser at kravet om felles prosjekt har størst betydning hvor bidragene er av indirekte karakter.

I vurderingen av om det foreligger et ”felles prosjekt” vil enighet om anskaffelse og finansiering og felleskapet knyttet til bruken være momenter av betydning.⁴⁶ Har for eksempel ektefellene lenge snakket sammen om å kjøpe en bolig, planlagt sammen hvordan hjemmet skal se ut og så innreder og bruker hjemmet på en måte som gir uttrykk for at dette er et felles hjem for ektefellene, vil dette trekke i retning av sameie selv om de direkte bidragene utelukkende kommer fra den ene ektefellen. Motsatt vil det være dersom ektefellene flytter inn i ungkarsredet til ektemannen og det ikke foretas noen forandringer i hjemmet. Ektemannen fortsetter å betale for boligen og råder over hjemmet som om det er hans.

⁴⁵ Se blant annet Rt. 1980 s. 1403, Rt. 1982 s. 1102 og Rt. 1982 s. 1269

⁴⁶ L.c.

Vilkåret om ”felles prosjekt» innebærer ikke at begge ektefellene må ha brukt eiendelen like mye og det er heller ikke nødvendig at eiendelen brukes av begge når det oppstår en sak, jf. ordlyden ”har tjent til” i § 31 tredje ledd. Eiendeler som er ”ment til” felles personlig bruk omfattes trolig også av bestemmelsen, selv om ektefellene ikke har rukket å ta eiendelen i bruk.⁴⁷

Vilkåret om felles prosjekt viser at praksisen om indirekte bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie er nært tilknyttet avtalen som stiftelsesgrunnlag. Selv om det ikke er klare dispositive uttrykk som ligger til grunn etter praksisen, viser momentene om enighet og fellesskap omkring ervervet at praksisen bygger på en avtalemessig forankring. Jo nærmere ervervet er knyttet til familiefellesskapet, jo mer naturlig ville det også vært for partene å inngå avtale om sameie.⁴⁸

4.4 Nærmere om stiftelsesvurderingen

4.4.1 Innledning

Når eierforholdet mellom ektefellene skal fastlegges, tar man utgangspunkt i hvem som har stått for de direkte bidragene til anskaffelsen, dvs. hvem som ytet egenkapital, selvbyggerinnsats, stått for låneopptak, nedbetalt lån osv. Når de direkte bidragene er avklart, blir spørsmålet om den andre ektefellen har muliggjort noen av disse direkte bidragene ved å ta mer enn sin del av familiens forbruksoppgaver. For eksempel ved å ta mer av arbeidet i hjemmet eller betale mer av forbruksutgiftene.

I noen tilfeller er det vanskelig å fastslå nøyaktig hvor mye hver ektefelle har skutt inn direkte. Ektefellene har sammenblandet økonomien sin og har for eksempel brukt samme konto til innkjøp av eiendeler og til forbruksutgifter. Eller hatt hver sin konto, men ikke holdt rede på hvem som har betalt hvilke utgifter. Etter at praksisen om at indirekte bidrag kan være sameiestiftende, behøver man ikke i like stor grad forfølge de direkte bidragene, ettersom ethvert bidrag som er ytet kan gi grunnlag for sameie.

⁴⁷ Se Lødrup, Sverdrup (2011) s. 144

⁴⁸ Se også Sverdrup (1997) s. 144

Ektefeller bytter og utveksler en rekke ytelser seg i mellom i løpet av et samliv og mange av disse ytelsene lar seg ikke spores opp. Det skal derfor ikke finregnes på det partene har ytet til hverandre. Om sameie er stiftet avgjøres etter en skjønnsmessig vurdering, hvor graden av medvirkning til bidraget og graden av fellesskapet mellom ektefellene omkring ervervet står sentralt. De overfor nevnte momentene om planlegging, anskaffelsesmåte og bruk av eiendelen vil være sentrale i vurderingen.⁴⁹

Det er bare direkte bidrag som stammer fra inntekt eller annen arbeidsinnsats under samlivet, som *kan* være muliggjort med indirekte bidrag og som må tas med i stiftelsesvurderingen. Direkte bidrag fra arv, gave eller tiden før samlivet kan aldri være muliggjort av den andre ektefellen. Slike bidrag tilskrives den direkte bidragsyteren fullt ut, jf. Rt. 1977 s. 876 og Rt. 1980 s. 1403. I sistnevnte dom ble det lagt til grunn at omsorg for barn under skolepliktig alder muliggjør omtrent halvparten av den utarbeidendes normalinntekt, og dermed også halvparten av de direkte bidragene som stammer fra inntekten i denne perioden. Når barna kommer til skolepliktig alder og dermed ikke krever det samme tilsynsomfanget, muliggjør den hjemmearbeidende en stadig mindre del av inntekten, jf. bla. Rt. 1982 s. 1269, Rt. 1983 s. 1146. Husarbeid uten barneomsorg vil normalt ikke være tilstrekkelig til å stifte sameie. I Rt. 1978 s. 1352 la imidlertid Høyesterett til grunn at kvinnens husarbeid medførte ”vesentlige besparelser” for mannen i alle år. Husarbeid kan likevel ha betydning i tillegg til andre bidrag. Høyesterett har lagt til grunn at forskjellige former for indirekte bidrag vil kunne gi en kumulerings effekt som til sammen kan gi medeiendomsrett, jf. blant annet Rt. 1977 s. 553 og Rt. 1979 s. 1463.

Hvis man tenker seg at ektemannen kjøper en bolig for 3.000.000 kr. Han betaler inn 1.000.000 kr av arvede midler og tar opp et lån på 2.000.000 kr. Lånet nedbetaler han med inntekten sin fra sitt arbeid. Hustruen arbeider i hjemmet, har omsorg for felles barn under skolepliktig alder og betaler forbruksutgiftene. Hun kan da maksimalt ha muliggjort halvparten av nedbetalingen til ektemannen, slik at hennes indirekte bidrag ikke kan være mer enn 1.000.000 kr. Altså kan hun ikke ha større sameieandel enn 1/3 av boligen.

⁴⁹ Se blant annet Rt. 1980 s. 1403, Rt. 1982 s. 1102 og Rt. 1982 s. 1269

Det er ikke alle midlene som i teorien ”kan” være muliggjort, som faktisk er muliggjort. Mer presist må det vurderes i hvilken grad den andre ektefellen faktisk har muliggjort noen av de direkte bidragene. Som nevnt er det en skjønnspreget vurdering og noen finregning på bidragene hadde heller neppe vært mulig.

I et ekteskap hvor alle de direkte bidragene er kommet til i samlivet og ikke stammer fra arv eller gave, vil resultatet bli sameie dersom den utarbeidende ektefellen tjener rundt gjennomsnittet på 500.000 kr og den hjemmearbeidene har omsorg for barn under skolepliktig alder. Dette er i tråd med forarbeidenes uttrykk om at ”man i alle fall ved de mer ordinære forhold, der en ektefelle har vært hjemmeværende av hensyn til felles barn, vil anse hjemmearbeidet som et tilstrekkelig ervervsgrunnlag.”⁵⁰

Men hva med situasjonen der den utarbeidende tjener langt over en gjennomsnittlig årslønn og ektefellene har et kostbart hus og dyre eiendeler? Går man utenfor ”de mer ordinære forhold”, gir forarbeidene mindre veiledning. Jo bedre den utarbeidende tjener, jo svakere vil kravet til den hjemmearbeidende ektefelle om medeiendomsrett være hvor eiendelene ligger over det gjennomsnittlige i pris.

Det følger av forarbeidene at det er en grense for store verdier som kan erverves med grunnlag i hus- og omsorgsarbeid.⁵¹ I tilfeller hvor den utarbeidende tjener mer enn gjennomsnittet, kan det imidlertid være aktuelt å tilpasse sameiebrøken etter forholdene i saken.⁵² I tilfeller hvor den utarbeidende har ytet betydelige høyere bidrag enn den hjemmearbeidende vil det kunne tenkes at den hjemmearbeidende får medeiendomsrett i boligen og innbo, men ikke i de øvrige eiendelene. Ofte kompliseres vurderingen ved at eiendelene er finansiert over en årrekke hvor både hjemmearbeid og ektefellenes inntektsforhold kan variere.

⁵⁰ Ot.prp.nr.28 s. 62

⁵¹ NOU 1987: 30 s. 73. Også lagt til grunn i Rt. 1982 s. 1269

⁵² Lødrup, Sverdrup (2011) s. 147

4.4.2 Ulike stiftelsesvurderinger?

Det er i utgangspunktet den samme vurderingen som foretas ved kreditorbeslag som ved samlivets opphør, jf. Rt. 1978 s. 87 og Rt. 1990 s. 240. Det vil si at når kreditor skal vurdere hvilke eiendeler som tilhører debitor ektefellen, må han i utgangspunktet klargjøre om det foreligger sameiestiftende bidrag mellom ektefellene. Det stilles imidlertid ofte strengere krav til bevis for at det foreligger et annet eierforhold enn det som er tilsynelatende i en sak som gjelder kreditorbeslag, enn når det gjelder opphør av samlivet. Dette er fordi ektefellene ofte ønsker å skjule det reelle eierforholdet ut fra frykten for kreditors beslagsrett. For en utleggstaker finnes det spesielle regler som presumerer et bestemt eierforhold, om ikke et annet eierforhold blir bevist.⁵³ Presumsjonsregelen for ektefellenes felles bolig finnes som nevnt i tvangsl. § 7-13 tredje ledd. Det vil bli redegjort nærmere om regelen i punkt 7.2 nedenfor.

Det er også den samme vurderingen som skal foretas enten ektefellene har felleseie eller særeie. Men i særeieavtaler hvor avtalen fastsetter eierforholdet mellom ektefellene, skal i utgangspunktet avtalen gå foran, slik at bidragsreglene ikke kommer til anvendelse.⁵⁴ Sier ikke særeieavtalen noe om eierforholdet, for eksempel en avtale om ”det vi eier skal være vårt særeie” er det bidragsreglene som avgjør om det foreligger sameie.⁵⁵ I Rt. 1980 s. 1403 uttales det at ”det må noe mer til for å fastslå sameie når partene har opprettet ektepakt”. Begrunnelsen var at ved særeie får sameie direkte betydning for delingen og at det derfor ”må vises større varsomhet ved å fastslå sameie i disse forhold”. Det legges likevel til grunn at ”spørsmålet om felles erverv av felles bolig må stå i en særstilling når omstendighetene omkring ervervet må vurderes.”⁵⁶ Saken resulterte med sameie mellom ektefellen bla. basert på arbeid i hjemmet.

⁵³ Se tvangsl. §§ 7-13 og 7-14

⁵⁴ Se Ot.prp. 28 s. (1990-91) s.104 og Rt. 1980 s. 1403

⁵⁵ Se ovenfor om formuesordning

⁵⁶ Se side 1411 i dommen

At det stilles sterkere krav til bidragene i særtilfeller kommer ikke til uttrykk i el. § 31 tredje ledd, men i forarbeidene⁵⁷ gis det støtte for et slikt syn.⁵⁸

4.4.3 Hvilken betydning får det for ektefellene når sameie stiftes?

Vanligvis stiftes sameie mellom ektefellene samtidig med at en eiendom overføres fra en tredjemann, men ikke alltid. Når saken står mellom ektefellene spiller det ikke en så stor rolle når sameie anses stiftet, ettersom det sentrale er hvem som er sameier når saken kommer opp for retten.⁵⁹ I utgangspunktet skal alle bidrag ektefellene har ytet til ervervet under samlivet vurderes når eierspørsmålet oppstår. Dette uavhengig om bidraget kommer langt senere enn når avtale om ervervet med tredjepart inngås. Et slikt retrospektivt prinsipp ble slått fast i Rt. 1980 s. 1403 og har fått tilslutning i forarbeidene.⁶⁰ Av Rt. 1999 s. 177 fremkommer det at sameie kan stiftes i eiendeler til felles bruk som den ene ektefellen eide før samlivet startet, men at det da skal ”atskillig til for at den senere kan anses å være gått over til å ligge i sameie mellom partene.”⁶¹ Hvor saken står mellom ektefellene og kreditorene vil dette stille seg annerledes. Når kreditor er motpart vil det bli et spørsmål om når en sameierett kan anses å ha fått rettsvern. Det er uklar rettsstilstand for når en opparbeidet sameierett etter bidragsreglene har fått rettsvern. På grunn av handlingens begrensede omfang, vil denne problemstillingen ikke bli nærmere drøftet.⁶²

4.4.4 Hvordan fastsettes eierandelen mellom ektefellene?

For å finne ut hvilken eierandel ektefellene skal anses å ha i sameiet må man ta utgangspunkt i hvordan sameiet er stiftet. Hvor sameiet er etablert gjennom avtale, fastlegges andelene ved å tolke avtalen. I saker hvor det er partenes bidrag som er stiftelsesgrunnlaget for sameie, settes eierandelen i forhold til størrelsen på partenes bidrag til ervervet, jf. Rt. 1978 s. 1352 og Rt. 1980 s. 1403.

⁵⁷ Ot.prp.nr.28 s. 62

⁵⁸ Lødrup/Sverdrup er kritisk til at det bør være høyere terskel for etablering av sameie etter bidragsreglene hvor ektefellene har særtilfeller. Se (2011) s. 151

⁵⁹ Lødrup, Sverdrup (2011) s. 139

⁶⁰ NOU 1987: 30 s. 102.

⁶¹ Se side 183 i dommen

⁶² Litteratur om temaet: Lødrup, Sverdrup (2011) s. 154, Marthinussen (2016) s. 172 -176 og Sverdrup (1997) s. 34-35 med videre henvisninger.

Det kan være tvil om hva som faktisk er avtalt, eller hvor store bidrag hver av ektefellene faktisk har ytet. I slike tilfeller kan presumsjonen i saml. § 2 gi veiledning: ”Når det ikkje er grunnlag for anna, skal sameigarane reknast for å ha like stor part kvar”.

At denne presumsjonen skal legges til grunn, fremgår også av forarbeidene til ekteskapsloven.⁶³ Utvalget presiserer ”at eiendelene skal anses å tilhøre ektefellene med like andeler med mindre det er grunnlag for noe annet.”, og at det må kreves ”klare holdepunkter” for å fravike utgangspunktet om like andeler. Hvor klare holdepunktene må være sies ikke noe om og spørsmålet har ikke kommet på spissen i rettspraksis. Ordlyden ”klare” tilsier en høy terskel for avvik fra presumsjonen. Den strenge ordlyden tyder på at et annet andelsforhold må fremstå som åpenbart. Kravet kan likevel neppe forstås så strengt. Det bør holde å vise til konkrete forhold som gir en indikasjon på at den enes bidrag har vært større enn den andres. Slike indikasjoner finnes gjerne i saker hvor midler stammer fra arv eller gave fra tredjemann, eller midler fra tiden før samlivet. Bidrag som er ytet under samlivet vil ofte være mindre sammenlignbare. Arbeidsinnsats og inntektsmidler skal vurderes mot arbeid i hjemmet, sporadiske kontantinnskudd eller dekning av forbruksutgifter. Det bør derfor kreves konsise forskjeller i omfanget av bidragene for å fravike utgangspunktet om like eierandeler. Likevel vil det selvsagt være *mulig* å fravike presumsjonen. En slik løsning kan for eksempel tenkes om den ene ektefellen har hatt høy inntekt og av den grunn stilt med store direkte bidrag, eller om innsatsen til den hjemmearbeidende har vært beskjeden.⁶⁴

5 Hvordan forholder stiftelsesgrunnlagene seg til hverandre?

5.1 Rettslig utgangspunkt – avtalen går foran bidragsreglene

Det hersker avtalefrihet om eierforhold mellom ektefeller. Utgangspunktet er at ektefellene kan avtale et annet eierforhold enn det som følger av avtalen om erverv eller av reglene i el. § 31 annet og tredje ledd sammenholdt med rettspraksis – bidragsreglene er deklatoriske.⁶⁵

⁶³ NOU 1987: 30 s. 102.

⁶⁴ Se Lødrup, Sverdrup (2011) s. 151

⁶⁵ Se Ot.prp. 28 s. (1990-91) s.104 og Rt. 1980 s. 1403

Det betyr at dersom ektefellene har inngått en uttrykkelig gyldig avtale om at hustruen skal eie boligen, vil ikke ektemannen bli sameier uansett hvor store bidrag han har ytet til å erverve eiendelen. Eierforholdet vil i utgangspunktet ligge fast.

Det nære og personlige forholdet mellom ektefeller gjør at det ofte føles lite naturlig å inngå uttrykkelig avtaler om eierforhold til eiendeler. Det forekommer gjerne mer stilltiende og forutsetningsvise avtaler om eierforholdet når ektefellene har bidratt til erverv av en eiendel som skal brukes av begge. Det blir da en flytende overgang mellom disse forutsetningsvise avtalene og bidragsreglene om stiftelse av medeiendomsrett.

Når sameie stiftes ved at begge ektefellene har bidratt direkte til ervervet, er det mer naturlig å anse sameie stiftet ved en stilltiende avtale, enn at sameie er stiftet ut fra praksisen om bidrag som stiftelsesgrunnlag. Det presumeres som nevnt en implisitt avtale om sameie mellom ektefellene.⁶⁶ Etter at bidrag til ervervet i rettspraksis ble ansett som et selvstendig stiftelsesgrunnlag for sameie, er det ikke like nødvendig å knytte sameievurderingen opp mot avtalekonstruksjonen. Om det er avtale eller bidrag som stifter sameie, vil ofte være en smakssak ettersom begge leder til det samme resultat.⁶⁷

Høyesterettspraksis legger imidlertid til grunn at det først vurderes om sameie er stiftet på grunnlag av avtale, før det ses til om det foreligger noen indirekte bidrag som kan gi grunnlag for sameie.⁶⁸ Og det er ikke helt uten betydning om sameie er stiftet gjennom avtale eller deklarasjonelle reglene. Om det anses å foreligge en avtale mellom ektefeller om eierforholdet, vil bidrag som senere ytes, for eksempel hjemmearbeid eller betaling av forbruksutgifter, i utgangspunktet ikke medføre noen endring av eierandelen.

Foreligger det en avtale mellom ektefellene skal denne i utgangspunktet legges til grunn og gå foran bidragsreglene. Det gjelder ingen særlige formkrav for eieravtaler, men ettersom

⁶⁶ Se punkt 4.1 ovenfor

⁶⁷ Se også Sverdrup (1997) s. 192

⁶⁸ Se for eksempel Rt. 1979 s. 1375 og Rt. 1982 s. 666

stiftelsesgrunnlagene er så nært knyttet til hverandre, blir spørsmålet om når det kan sies at det foreligger en avtale om eierforholdet.

5.2 Når foreligger det en eieravtale?

I saker hvor tvisten om eierforholdet står mellom ektefeller har Høyesterett i flere saker akseptert at det forelå avtale om eierforholdet til tross for at det var beskjedne dispositive uttrykk, som tilsa at det var inngått noen avtale.

I Rt. 1979 s. 1375 og Rt. 1982 s. 666 var det spørsmål om ektemannen var medeier i ektefellenes felles bolig. I begge sakene kom Høyesterett til at hustruen var eneeier av boligen uten at det forelå noen uttrykkelig avtale om dette.

Det var imidlertid flere momenter som trakk i retning av at hustruen skulle være eneeier. Det var blant annet avtalt at ektefellene skulle ha fullstendig særeie. Det var uomtvistet at den tidligere boligen deres inngikk i hustruens særeie og det var i all hovedsak kapital fra salg av den tidligere boligen som finansierte den nye boligen. I begge sakene fant Høyesterett at ektepakten ikke regulerte eierforholdet til den nye boligen, men retten fant likevel at det ikke var godtgjort at det var meningen å endre eierforholdet som var lagt til grunn for den gamle boligen. Sakene ble løst etter avtalemessig grunnlag, men i tillegg til å se på de avtalemessige faktorene, vurderte retten hvilke bidrag ektefellene hadde ytet til anskaffelsen av boligen.

Dommene illustrerer hvordan vurderingen av om avtale kan anses inngått blir forskjellig for eieravtaler mellom ektefeller enn ellers. I henhold til alminnelig avtalerett kreves dispositive utsagn som gir uttrykk for at partene har ment å binde seg. Det må være oppnådd tilstrekkelig enighet mellom partene om vesentlige avtalepunkter. På grunn av det nære forholdet mellom ektefeller føles det ofte unaturlig for partene å uttrykke seg tilsvarende klart eller dispositivt om eierforhold. Det fires på de alminnelige avtalerettslige kravene om når en avtale anses

inngått, slik at det er en lavere terskel for å anse avtale inngått mellom ektefeller enn hvor partene har en fjernere tilknytning til hverandre.⁶⁹

Terskelen for å anse at det foreligger en avtale om eierforholdet mellom ektefellene, er høyere når avtalen i hovedsak er rettet mot kreditor. Her må det være klarere dispositive utsagn som tilsier en avtale om eierforholdet.⁷⁰ Det må være kontrollerbart og etterviselig for kreditor at det er inngått en avtale, og det må være relativt enkelt for kreditor å vite at det er inngått en avtale om eierforholdet. Dette beskrives gjerne som at disposisjonen må ha notoritet og publisitet.⁷¹ Eieravtaler gjelder ofte eiendeler av høyere verdier, for eksempel fast eiendom. Ved overdragelse av fast eiendom er det vanlig praksis å inngå en skriftlig avtale.⁷² Det må derfor kreves at en avtale om eierforholdet kommer til uttrykk skriftlig. Hvis det ikke er noen uttrykkelig avtale om eierforholdet må et eventuelt sameie anses å være basert etter bidragsreglene.

Hvem av ektefellene som er registrert i grunnboka eller annet register kan være et bevis for at det er inngått avtale om eierforholdet. Men registrering i den enes navn er ikke alene nok for at det kan fastslås en avtale om eieie, også andre bevismomenter må trekke i samme retning, jf. bla. Rt. 1980 s. 1403 og tvangsl. § 7-13 tredje ledd annet punktum. Registreringsmomentet vil ofte variere som bevis i hver enkelt sak. Hvor ektemannen har kjøpt boligen og den derfor står i hans navn i grunnboka, vil dette ikke være noe tungt argument for avtale ettersom det er han som har kontrollen over registreringen ved kjøpet. Dersom begge ektefellene står som eier, eller hvis den ektefellen som ikke har bidratt direkte står oppført som eier i grunnboka, vil dette ofte ha større bevisverdi. I slike tilfeller er det gjort aktive grep for å endre på eierforholdet. Som nevnt ovenfor kan det også være større grunn til å vektlegge registreringen når ektefellene har særeie enn når de har felleseie, ettersom det ved etablering av særeie bestemmes også hvem som skal være eier.

I et ekteskap kan verdier bli forflyttet fra den ene ektefellen til den andre og motsatt, uten at noen markert overlatelse av midler kan identifiseres. Den ene ektefellen betaler kanskje noen

⁶⁹ Se også Sverdrup (1997) s. 196

⁷⁰ Se avgjørelsene i punkt 7.2.3 nedenfor

⁷¹ Falkanger, Falkanger (2013) s. 559-560

⁷² Avhending av fast eiendom kan skje muntlig, men skal settes opp skriftlig dersom en av partene krever det, jf. avl. § 1-3.

avdrag på den andres boliglån, eller skyter inn mer sporadiske beløp. Slike betalinger fra den andre ektefellen kan sjelden tillegges en direkte avtalerettslig betydning på anskaffelsestidspunktet, ettersom bidragene ytes først senere. Likevel kan det ha vært en forutsetning at begge partene skulle bidra til nedbetalingen, og av den grunn blir det en avtale om sameie.

Det er dermed vanskelig å si når det foreligger en *avtale* om eierforholdet og når sameie er stiftet etter *bidragsreglene*, samt hvor en eventuell grense mellom stiftelsesgrunnlagene går. Hvor det er tvil om det foreligger en avtale om eierforholdet, supplerer stiftelsesgrunnlagene hverandre. Jo større bidrag som er ytet til ervervet fra den som ikke er eier etter en påstått avtale, jo større krav må stilles til bevis for at det er inngått en avtale.⁷³ Høyesterett holder seg til avtalekonstruksjonen, når partene har utvist dispositiv atferd og bruker de deklatoriske reglene i større grad når dette mangler. Stiftelsesgrunnlagene overlapper hverandre ettersom fellesskap rundt anskaffelsen og bruken av eiendelen også vil være momenter i vurderingen om det foreligger avtale.

For det skal anses å foreligge en avtale om eierforholdet som skal gå foran bidragsreglene og samtidig stå seg ovenfor kreditor, må det imidlertid det av notoritetshensyn være en uttrykkelig skriftlig disposisjon.

6 Formkrav for at eieravtaler skal få rettsvern ovenfor kreditor

6.1 Innledning

Utgangspunktet er som nevnt at det ikke gjelder noen formkrav for eieravtaler mellom ektefeller, men avtalen må være kommet til uttrykk skriftlig for at den skal legges til grunn av kreditor. Avtalen må i tillegg følge rettsvernsreglene som gjelder for det enkelte formuesgode om den skal stå seg ovenfor kreditor.

⁷³ Se Sverdrup (1997) s. 207

6.2 Eieravtaler som innebærer en gave, jf. el. § 50

Dersom en avtale innebærer at det gis en gave fra den ene ektefellen til den andre, må avtalen være opprettet i ektepakts form for å være gyldig, jf. el. § 50 første ledd. Det betyr at om ektefellene avtaler en gaveoverføring som ikke oppfyller formkravene til ektepakt, kan mottakerektefellen ikke kreve at gaveløftet oppfylles, og dersom gaven er overført, kan giverektefellen eller hans kreditor kreve at gaven overføres tilbake. Virkningen blir da som om løftet om gave aldri var gitt. Er formkravet oppfylt, er gaveløftet bindende mellom ektefellene og får virkning for ektefellenes kreditorer.⁷⁴

Formkravene innebærer at gavedisposisjonen som kommer til uttrykk må være skriftlig og at ektefellene ”samtidig i nærvær av to vitner som begge ektefeller har godtatt og er tilstede sammen” underskriver ektepakten”, jf. el. § 54

Eieravtaler som innebærer en gave må altså ha ektepakts form for å være gyldig. Spørsmålet blir da hva menes med begrepet ”gave”?

6.2.1 Når foreligger det en gave, jf. el. § 50?

6.2.1.1 Hva sier rettskildene om gavebegrepet?

En naturlig språklig forståelse av ordlyden ”gave” tilsier at det er tale om en frivillig overføring av eiendomsrett til en eiendel eller overføring av en tjeneste uten at det foreligger noen avtale eller berettiget forventning om gjenytelse eller vederlag.

Ekteskapsloven har ingen legaldefinisjon av hva som menes med begrepet ”gave”. Av forarbeidene til ekteskapsloven fremgår det at utvalget ikke fant det hensiktsmessig å ta inn en nærmere definisjon. Utvalget la til grunn at gavebegrepet slik det er utviklet i formueretten, som utgangspunkt må legges til grunn også på ekteskapslovens område.⁷⁵

⁷⁴ NOU 1987:30 s. 121

⁷⁵ L.c.

Heller ikke konkurslovgivningen har noen definisjon. I forarbeidene til dekningsloven vises det til det tradisjonelle gavebegrep fastlagt i praksis og juridisk litteratur.⁷⁶ Ettersom begge lovene er formuerettslige rettsdisipliner og begge har til formål å ivareta kreditors stilling, er det naturlig at gavebegrepet er det samme i el. og i deknl.

Om innholdet av gavebegrepet, fremgår det likevel av forarbeidene til ekteskapsloven at

”[u]tgangspunktet er at en gave er en vederlagsfri disposisjon. Men også en gjensidig disposisjon kan være en gave, hvis det er misforhold mellom ytelsene. Det har vært vanlig å anta at en transaksjon, enten den er ensidig eller gjensidig, må ha skjedd med gavehensikt/fremtre som en ‘gavmildhetsakt’ for at den skal anses som en gave. Slik er det etter departementets syn også naturlig å forstå ekteskapslovgivningens regler om formkrav for gaver.”⁷⁷

Ut i fra denne uttalelsen slo Høyesterett i Rt. 2014 s. 1248 fast at det foreligger en gave etter el. § 50 ”hvis det er skjedd en formuesforskyvning i gavehensikt.”, og at en slik forståelse svarer til vanlig språkbruk.⁷⁸

I avsnitt 44-45 i dommen redegjøres det nærmere for innholdet av vilkåret om gavehensikt. Det fremgår følgende:

”[p]oenget er at visse typer transaksjoner, typisk forretningsmessige transaksjoner og transaksjoner som finner sted for å oppfylle rettslige forpliktelser, må holdes utenfor, selv om de innebærer en formuesforskyvning. Det kan foreligge gavehensikt selv om den som yter gaven også har andre motiver enn å berike mottakeren. Ved svært ulikevektige transaksjoner mellom foreldre og livsarvinger kan det etter mitt syn ikke kreves mye for å anse vilkåret om gavehensikt som oppfylt.”

⁷⁶ Ot.prp.nr.50 (1980-1981) s. 161.

⁷⁷ Ot.prp.nr.28 (1990-1991) s. 89.

⁷⁸ Se Rt. 2014 s. 1248 avsnitt 38.

Det fremgår av uttalelsen at vilkåret ikke oppfattes som et strengt krav.

Dermed er det vesentlige innholdet av gavebegrepet at det foreligger en formuesforskyvning mellom ektefellene. Altså om at det skjer en overføring av aktiva fra den ene ektefelle til den andre. Ved en arbeidsytelse skjer det ikke noen overføring av aktiva og det vil derfor ikke være en gave i rettslig forstand, selv om mottakeren av ytelsen blir rikere. Så lenge avtalen mellom ektefellene ikke forandrer den formuesmasse kreditor kan beslaglegge, står man ikke overfor noen formuesforskyvning. Derfor er det heller ikke en gave å gjøre særeie til felleseie, selv om det skjer på dødsleie, jf. el. § 42 og Rt. 1985 s. 1291.

6.2.1.2 Vanlige gaver behøver ikke ektepakt

Det er ikke alle gaveløfter som krever ektepakts form. ”Gaver som må anses som vanlige” behøver ikke ektepakt for å være gyldig og står seg også ovenfor kreditor, jf. § 50 første ledd annet punktum, jf. § 55 første ledd. Spørsmålet blir da hva som menes med en ”vanlig” gave.

Hva som er ”vanlig” må tolkes og kan variere alt etter hvilken anledning gaven er gitt i, hvilken disposisjon det er tale om og hvor bemidlet ektefellene er. Alminnelige jule-, bursdags- og bryllupsgaver skaper ikke noen nevneverdige problemer for en kreditor. Slike gaver er som regel ikke av store verdier, slik at de ikke i stor grad begrenser kreditors mulighet til å få dekning. De er derfor unntatt kravet om ektepakt. Men dersom gaven overstiger det som er vanlig å gi ved slike anledninger, vil kravet om ektepakt gjøre seg gjeldende. For en rik ektefelle vil en ”vanlig” gave kunne være av noe høyere verdi enn for en ektefelle som har en gjennomsnittsinntekt eller lavere. For eksempel kan det tenkes at den rike hustruen gir bort kostbart jaktutstyr til ektemannen i forbindelse med hans 40-årsdag, uten at gaven kommer i konflikt med ektepaktkravet. Fast eiendom og andre eiendeler som skal eller bør registreres i et realregister er som regel av høy verdi og kan derfor vanskelig tolkes som en ”vanlig” gave. Slike eiendeler vil derfor i utgangspunktet være en gave som krever ektepakt for å være gyldig.

6.2.1.3 Oppsummert

Det er dermed når eieravtalen innebærer en formuesforskyvning fra den ene ektefellen til den andre, og denne formuesforskyvningen overstiger det som i alminnelighet er vanlig å gi som sedvanlige gaver, at det kreves ektepakt for å inngå en eieravtale.

6.2.2 Hvorfor er det krav om ektepakt for gaver?

Ektepaktkravet tar sikte på å sikre notoritet for eiendomsoverdragelser for eiendeler eller midler av større økonomisk verdi, som gjerne gis på grunn av ektefellenes nære relasjon til hverandre. Ektepakten klargjør omfanget av gaven og når det er avgitt.

Ektepaktkravet er delvis for å beskytte ektefellene mot korttenkte gaveløfter som de senere angrer seg over, og for å hindre ektefellene i å benytte gaver som form for illojal økonomisk planlegging. Kravet om ektepakt fungerer som et hinder for at ektefellene inngår avtaler som begrenser kreditorenes muligheter i å beslaglegge eiendeler fra debitorektefellen.⁷⁹

6.3 Hva kreves for at avtalen om eierforhold får rettsvern?

Dersom eieravtalen innebærer en gave etter el. § 50 følger det av el. § 55 første ledd at dersom ”ektepakten skal få rettsvern mot ektefellenes kreditorer, må den tinglyses i Ektepaktregisteret ved Registerenheten i Brønnøysund.”

Videre fastslår bestemmelsens annet ledd at ” [e]n ektepakt som overdrar fast eiendom fra den ene ektefellen til den andre, må dessuten tinglyses hos registerføreren for tinglysing i fast eiendom etter de alminnelige regler. Tilsvarende gjelder for andre eiendeler hvor overdragelse trenger tinglysing eller registrering for å få rettsvern.”

⁷⁹ Jf. NOU 1987:30 s. 120

Reglene innebærer at dersom en ektefelle overfører fast eiendom til den andre ektefellen og overføringen innebærer en gave, kreves dermed en dobbelt tinglysning. Det må da både tinglyses i ektepaktregisteret og i grunnboka, jf. tingl. § 20 og 23.

Selv om det skjer en overføring mot vederlag, slik at man er utenfor gavereglene, må vanlige rettsvernsregler følges. Kjøper den ene ektefellen den andre ektefellens sameiepart i den felles boligen, trengs det ikke ektepakt, men overføringen må tinglyses i grunnboka.

For å sikre kreditor vern, er ikke reglene om ektepakt tilstrekkelig. Reglene må derfor suppleres med regler i dekn. § 5-2 som omstøter gaver gitt i en tid der giverektefellen burde hatt fokus på å ivareta kreditors interesse i stedet for sin ektefelle.⁸⁰ I tillegg finnes regler i el. §§ 51 og 52 som ivaretar kreditorenes interesse. Det er først og fremst disse omstøtelsesreglene som skal ivareta kreditors interesser. Det ligger imidlertid utenfor temaet i denne avhandlingen å redegjøre nærmere for innholdet av reglene.

7 Forholdet mellom eieravtaler og kreditors beslagsrett

7.1 Avtalefriheten vs. kreditors beslagsrett

Ektefellers avtalefrihet om eierforhold innebærer at ektefellene kan planlegge eierforholdet til sine eiendeler ut i fra frykten for kreditors beslagsrett. Kreditor kan bare ta beslag i eiendeler som debitor ektefellen eier, jf. dekn. § 2-2. En kreditor som ønsker å ta beslag i en eiendel som i utgangspunktet tilhørte debitor ektefellen, kan dermed bli møtt med at den aktuelle eiendelen nå er overført til den andre ektefellen.

Det er ikke nødvendig at eiendelene gjøres til mottakerektefellens særeie, for at avtalen skal stå seg.⁸¹ For ektefeller vil det ofte være det samme hvem av dem som er eier av de enkelte

⁸⁰ Lødrup, Sverdrup (2011) s. 203

⁸¹ Se punkt 2.5

eiendeler, ettersom begge får nytte godt av de uansett. Dermed kan ektefellene sikre seg både kreditorvern og glede av gaven på et skifte.

Det kan synes merkelig at ektefellene har mulighet til å skjerme midlene fra kreditor på denne måten. Avtalefriheten gjelder imidlertid for ektefeller på samme måte som andre personer med løsere tilknytning til hverandre. Det er i utgangspunktet ingen begrensninger i retten til å inngå avtaler om eierforhold, annet enn at disposisjonen kan fanges opp av omstøtelsesreglene.

7.1.1 Avtalen må innebære en realitet

Avtalen som fastsetter eierforholdet må imidlertid utgjøre en faktisk realitet mellom ektefellene dersom den skal stå seg ovenfor kreditor. Det er det reelle eierforholdet som er avgjørende for beslagsretten til kreditor etter dekl. § 2-2. Dette fremgår av Rt. 1990 s. 240 og Rt. 1986 s. 301.

At en avtale er reell vil si at avtalen faktisk er virkelig og får virkning mellom ektefellene. Dersom avtalen ikke er ment å skape den rett og virkningen som tilsynelatende fremgår av avtalen, og egentlig bare er et skjul for et annet underliggende forhold, er avtalen proforma. Proforma-avtaler vil ha et riktig formelt innhold men er ikke reelt ment. Dersom en eieravtale er proforma skal det virkelige eierforholdet legges til grunn.⁸² Et eksempel på en proforma-avtale finnes i Rt. 1990 s. 206. Her hadde ektefellene opprettet ektepakt med en bestemmelse om at den felles leiligheten med innbo og løsøre skulle tilhøre hustruens særeie. Samtidig ble det inngått en ny avtale i et eget dokument om at ektepakten i tilfelle av skilsmisse ikke skulle anses for å være opprettet. Partene var enige om at tilleggsavtalen var ugyldig, men på grunn av sammenhengen mellom dokumentene ble begge dokumentene ansett for å være ugyldig.

⁸² jf. Rt. 1990 s. 206

Det kan være vanskelig å avgjøre hvor grensen for hva som skal anses som proforma skal trekkes.⁸³ Høyesterett har lagt til grunn at det er en høy terskel for at en avtale skal stemples som proforma.⁸⁴ Det må foreligge klare holdepunkter for at avtalen ikke er reell mellom ektefellene. I Rt. 1999 s. 901 ble det fastslått at såfremt avtalen om overføring av eiendomsretten er forutsatt å gjelde i forholdet mellom partene, kan den ikke tilsidesettes som proforma bare fordi motivet er å unndra eiendelen fra debitor ektefells kreditor, jf. Rt. 1956 s. 913 og Rt. 1998 s. 313.

7.1.2 Rettslig utgangspunkt: eieravtaler mellom ektefeller får virkning for kreditor

Det er dermed ikke ulovlig å inngå avtaler om eierforholdet til eiendeler som er motivert ut i fra frykten for at den ene ektefells kreditorer kan ta beslag i verdien den representerer. Avtalen må i utgangspunktet respekteres av kreditor.

7.2 Blir eieravtalen respektert av kreditor?

7.2.1 Innledning

En eieravtale som er reell og får virkning mellom ektefellene, må respekteres av kreditor. Som nevnt tidligere skal en eieravtale som oppfyller de formkrav og rettsvernkrav som oppstilles, gå foran reglene som følger av el. § 31 annet og tredje ledd.

I punkt 5 ovenfor ble forholdet mellom stiftelsesgrunnlagene for sameie behandlet. Det ble her redegjort for at det kan være vanskelig å fastslå om sameie er etablert ved avtale eller gjennom bidragsreglene. Det er en flytende overgang mellom stiftelsesgrunnlagene, noe som gjør det vanskelig å fastslå hvor grensen mellom dem går.

Selv om utgangspunktet er klart og greit; avtalen går foran, er det ikke like enkelt å forholde seg til dette i praksis.

⁸³ Se for eksempel Rt. 2000 s. 585 og LB-2013-28578

⁸⁴ Se Rt. 1999 s. 901, Rt. 1998 s. 313

Rettspraksis gir grunn til å stille spørsmål om det faktisk er tilfelle at en eieravtale alltid slår igjennom overfor reglene om sameiestiftende bidrag, hvor tvisten om eierforholdet står mellom ektefellene og kreditor. Avgjørelsene gir også uklare svar på hvordan en eieravtale må være inngått for å være stå seg ovenfor kreditor.

Avgjørelsene har i hovedsak omhandlet videre kjæremål i forbindelse med tvangsfullbyrdelse av utlegg etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd. Den konkrete rettsanvendelsen kunne ikke prøves, jf. tvml. § 404 første ledd 2. og 3. Etter tvml. ble opphevet reguleres dette nå av tvl. § 30-6 b) og c).

Før jeg drøfter avgjørelsene nærmere, vil jeg først gjøre rede for innholdet i tvangsl. § 7-13 tredje ledd.

7.2.2 Nærmere om tvangsl. § 7-13 tredje ledd

Som nevnt innledningsvis oppstiller tvangsl. § 7-13 tredje ledd en spesiell presumsjonsregel for ektefeller og samboere om eierforholdet til felles bolig. Etter bestemmelsen kan det tas utlegg ”i en ideell halvdel av felles bolig ervervet under samlivet, hvis ikke et annet eierforhold blir sannsynliggjort.”

Bestemmelsen er kommet til fordi det ofte oppstår spørsmål om hva som tilhører debitor under en utleggsforretning. Det påstås typisk at formuesgodet som det ønskes å ta utlegg i eies av en annen, ofte den andre ektefellen, slik at det ikke kan tas utlegg. Bestemmelsen er ment som anvisning på hvordan namsmannen skal forholde seg når formuesgodet i det ytre fremtrer som eier av debitorektefellen, men det likevel påstås at det eies av den andre ektefellen. Det kan være vanskelig for namsmannen å ta stilling til slike innvendinger under utleggsforretningen, ikke minst fordi det kan medføre mye arbeid. Ved at namsmannen kan

holde seg til enkelte presumpsjoner og overlate til den som påstår det motsatte å underbygge sin påstand, kan en omfattende prosess unngås.⁸⁵

I bestemmelsens annet punktum følger det at selv om bare den ene ”part er registrert eller meldt som eier, er ikke dette i seg selv tilstrekkelig til å sannsynliggjøre partens enerett.”

At det ikke legges avgjørende vekt på hvem av partene som er registrert eller meldt som eier av boligen, skyldes ifølge forarbeidene at det ved ekteskap og ekteskaplignende forhold erfaringsmessig ofte ikke er samsvar mellom slike formelle kriterier og det faktiske eierforholdet.⁸⁶

Bestemmelsen må forstås slik at det presumeres at debitorektefellen er den reelle eier av halvparten av boligen, slik at namsmannen skal legge til grunn at boligen er i sameie, om det ikke frembringes bevis for at eierforholdet er et annet. For eksempel en eieravtale som tilsier annet eierforhold eller at det foreligger faktiske opplysninger om forhold som tilsier et annet eierforhold.

Det spesielle med bestemmelsen er at den snur opp ned på hvem som har bevisbyrden for om det kan tas beslag i eiendommen. Mens hovedregelen etter dekl. § 2-2, den alminnelige regelen for utlegg etter tvangsl. § 7-1 etter § 7-13 første ledd, gir kreditor bevisbyrden for at formuesgodet ”tilhører” debitor, blir det etter § 7-13 tredje ledd den ektefellen som hevder at det foreligger et annet eierforhold enn presumpsjonen som får bevisbyrden.⁸⁷

Dette kan føre til at det blir tatt utlegg i eiendeler som ikke reelt tilhører debitorektefellen, fordi ektefellene ikke makter å bevise et annet eierforhold.

⁸⁵ jf. Ot.prp.nr.65 (1990-1991) s. 152

⁸⁶ L.c.

⁸⁷ Se punkt 7.2.3 nedenfor

Det var tidligere uklart hvor mye som skulle til for at et ”annet eierforhold” var ”sannsynliggjort” og om regelen skulle forstås også som en materiellrettslig regel eller bare en ren bevisregel. I flere saker synes rettsinstansene⁸⁸ å legge til grunn at tvangsl. § 7-13 tredje ledd var en materiell rettsregel som bestemte at ektefellene *var* eiere av den felles bolig for en halvpart hver, med mindre et annet eierforhold blir sannsynliggjort.

I Rt. 1999. s. 901 ble det slått fast at ”bestemmelsen ikke kan oppfattes som en materiell rettsregel om beslagsrett, men må ses på som en form for legalpresumsjon. Som legalpresumsjon har bestemmelsen som funksjon å tjene som pedagogisk veiledning for namsmannen under behandlingen av utleggsforretningen.”⁸⁹ Det vil si at det reelle eierforhold er bestemmende for om eiendeler kan anses å tilhøre debitor ektefellen på en slik måte at kreditor kan ta beslag. § 7-13 tredje ledd tilfører ikke vurderingen av hva som må anses som de reelle eierforhold noe mer eller annet enn det som følger av vurderingene jeg har gjort rede for i punkt 4.⁹⁰

7.2.3 Går avtalen alltid foran bidragsreglene i spørsmål om eierforhold?

7.2.3.1 Rt. 1995 s. 1395

I Rt. 1995 s. 1395 hadde ektefellene før inngåelsen av ekteskapet, gjort den felles bolig til hustruens særeie ved ektepakt. Grunnbokshjemmelen var også oppført på hustruen. Mannens kreditor fikk likevel ta utlegg for halvparten av boligens verdi, jf. tvangsl. § 7-13 tredje ledd. Det var dissens 2-1 i avgjørelsen.

Kjæremålsutvalget (både flertall og mindretall) kunne ikke se at det bygget på en uriktig lovforståelse av § 7-13 tredje ledd når lagmannsretten uttrykket at ”[d]et er således her presumert at ektefeller og personer som lever i et ekteskapsliknende forhold, eier felles bolig som er ervervet under samlivet med en halvdel hver. Det er ikke avgjørende hvem av partene

⁸⁸ Se punkt 7.2.3 nedenfor

⁸⁹ Se side 905 i kjennelsen

⁹⁰ Mer om Rt. 1999 s. 901 nedenfor under punkt 7.2.3.5

som er registrert som eier. Dersom det foreligger opplysninger som sannsynliggjør at eierforholdet er et annet enn presumert, skal regelen fravikes."⁹¹

Videre uttrykte lagmannsretten at "[s]pørsmålet er da om ektepakten eller andre opplysninger sannsynliggjør et annet eierforhold. Som nevnt foran, er det ikke tilstrekkelig til å sannsynliggjøre kjæremotpartens enerett at eiendommen er registrert bare på henne. Ektepakten er således i denne sammenheng ikke tilstrekkelig som bevis for enerett."⁹²

Lagmannsretten kom etter en konkret vurdering til at ektepakten ikke var nok til å bevise at hustruen var eneeier. Denne vurderingen kunne utvalget ikke prøve, men flertallet i Høyesteretts kjæremålsutvalg kunne ikke se at kjennelsesgrunnene var uklare.

Mindretallet fant imidlertid at lagmannsrettens uttalelse om at "[e]ktepakten er således i denne sammenheng ikke tilstrekkelig som bevis for enerett." uklar. Uklarheten gjorde det etter mindretallets mening ikke mulig for kjæremålsutvalget å prøve om lagmannsretten hadde fortolket lovbestemmelsen riktig på bakgrunn av lovreglene og rettspraksis om særeieektepakter.⁹³

Etter mindretallets oppfatning trakk uttalelsen sterkt i retning av at lagmannsretten hadde sett det slik at en gyldig opprettet ektepakt som gjør den felles bolig til den ene ektefelles særeie, omfattes av § 7-13 tredje ledd uttrykk "At bare den ene part er registrert eller meldt som eier". En slik forståelse innebar etter mindretallets mening at det blir eieren etter en ektepakt som får bevisbyrden for at ektepakten gir uttrykk for det reelle eierforhold. Et slikt syn ville komme i strid med den betydning rettspraksis og teori tidligere har tillagt en slik ektepakt i forhold til den annen ektefelles særkreditorer, nemlig at det er kreditor som må føre bevis for

⁹¹ Se side 1397 i kjennelsen

⁹² L.c.

⁹³ L.c.

at ektepakten ikke gir uttrykk for det reelle eierforhold. At det var tiltenkt en endring i forhold til den etablerte praksis hadde ikke holdepunkter i verken lov eller forarbeider.⁹⁴

Mindretallet viste også til at forarbeidene til tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tilsa at presumsjonsregelen ikke går lenger enn til at grunnbokens angivelse av eierforholdet ikke skal godtas som tilstrekkelig bevis, ettersom opplysningene om de formelle eierforhold i grunnboken erfaringsmessig ofte ikke er i samsvar med det faktiske eierforholdet.⁹⁵ Etter mindretallet mening søkte ikke lovbestemmelsen å ramme en gyldig opprettet særæieektepakt hvor boligen er gjort til hustruens særæie. I slike tilfeller er det ektepakten som må vurderes om den holder som bevis for at den gir uttrykk for det reelle eierforhold.

Mindretallet la til grunn at en avtale (særæieavtalen) mellom ektefellene om eierforholdet er bindende mellom ektefellene, og skal legges til grunn overfor kreditorene, med mindre disposisjonen ikke har fulgt de regler som gir rettsvern eller rammes av omstøtingsregler.

Videre konstaterte mindretallet at en ektepakt om at bestemte eiendeler skal være den enes særæie, i alminnelighet medfører at det ikke oppstår sameie i disse eiendelene. Etter mindretallets mening vil en ektepakt som gjør en boligeiendom til den ene ektefellens særæie, representere en presumsjon for at dette er det reelle eierforhold. Presumsjonsregelen i tvangsl. § 7-13 tredje ledd må i slike tilfeller fravikes med mindre kreditor beviser at ektepakten ikke dekker det reelle forhold.⁹⁶

Ettersom mindretallet ikke kunne se av kjennelsesgrunnene at lagmannsretten hadde lagt til grunn en tilsvarende forståelse for fortolkningen av tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tredje ledd, stemte dommeren for at lagmannsrettens kjennelse måtte oppheves på grunnlag av mangelfulle kjennelsesgrunner.

⁹⁴ Se side 1398 i kjennelsen

⁹⁵ Se henvisningen til Ot.prp.nr.64 (1990-1991) s. 152, på side 1398 i kjennelsen

⁹⁶ Se side 1398 i kjennelsen

Fordi flertallet ikke kunne se noe galt med lagmannsrettens tolkning ble utlegget opprettholdt for halvparten av boligens verdi.

Avgjørelsen kan da forstås slik at en avtale om eierforholdet (slik særeieavtalen ble forstått av mindretallet), ikke går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie, i motsetning til det som er lagt til grunn i forarbeidene og i Rt. 1980 s.1403. Avtalen ble ikke ansett for gi uttrykk for et reelt eierforhold, til tross for at den ikke under noen omstendighet ble vurdert som proforma.

Etter min mening synes mindretallets tilnærming til saken å være bedre. Lagmannsrettens dom er ikke publisert. Det kan likevel utledes av mindretallet at det er holdepunkter som kan tyde på at lagmannsretten har misforstått hvor langt presumsjonen i tvangsl. § 7-13 tredje ledd rekker, og misforstått utgangspunkt som er lagt til grunn om eieravtalens vekt i spørsmål hvor eierforhold mellom ektefeller oppstår, nemlig at avtalen går foran reglene i el. § 31 annet og tredje ledd.

Formelt sett er det klart at spørsmålet om hvilken vekt som skulle legges på ektepakten som bevis for eneeie, hørte under den konkrete rettsanvendelsen/subsumsjonen, og det er ikke slik at særeie også nødvendigvis innebærer eneeie.⁹⁷ Flertallets avgjørelse kan vanskelig tolkes slik at intensjonen var å endre den rettsstilstanden som fulgte av tidligere praksis, forarbeider og juridisk litteratur.⁹⁸ Det virker mer som at flertallet på samme måte som lagmannsretten har misforstått hvilken betydning en avtale om eierforholdet er ment å tillegges i spørsmål om eierforholdet.

7.2.3.2 Rt. 1996 s. 486

I Rt. 1996 s. 486 hadde ektefellene avtalt fullstendig særeie før de anskaffet en eiendom som ble brukt som deres felles hjem. Boligen var formelt ervervet av hustruen og hun hadde også

⁹⁷ Se også Lilleholt (2001) s. 52

⁹⁸ Se Rt. 1980 s.1403, Ot.prp. 28 s. (1990-91) s. 104 og Sverdrup (1997) s. 190

grunnbokshjemmelen. Mannens kreditor fikk likevel ta utlegg for halvparten av boligens verdi, jf. tvangsl. § 7-13 tredje ledd.

Det interessante med avgjørelsen i denne sammenhengen er hva lagmannsretten sier om betydningen av avtaleforholdet mellom ektefellene.

Lagmannsretten la til grunn at ”selv om det mellom ektefellene reelt har vært meningen at hustruen skulle eie eiendommen alene, vil det bli spørsmål om ikke mannen har medvirket til erverv av boligen på en slik måte at han normalt skulle anses som medeier for en halvdel, og om hans unnløstelse av å gjøre krav på en slik eiendomsrett må ses som en gave, som skulle ha vært gjort ved ektepakt etter ekteskapsloven § 50.”⁹⁹

Lagmannsretten la til grunn at mannen hadde medvirket til ervervet av boligen og dermed hadde ervervet en sameiepart som var overført til hustruen. Overføringen måtte regnes som en gave og ettersom den ikke var gjort i ektepakts form var den ikke gyldig. Han ble ansett som eier av halvparten av boligen og kreditor kunne derfor beslaglegge hans eierandel. Kjæremålsutvalget kunne ikke prøve vurderingen om mannen hadde medvirket til ervervet, men godtok lagmannsrettens resonnement.¹⁰⁰

At gaven ikke var gyldig ettersom den ikke var gjort i ektepaktsform, er det ingenting å si på. Det blir imidlertid lite igjen av standpunktet om at bidragsreglene er fravikelige, dersom ektefellene ved ervervelsen av eiendommen ikke kan avtale eneeie.¹⁰¹ Det er få ektefeller som er oppmerksom på at deres fremtidige bidrag kan stifte medeieindomsrett, og at de dermed på nytt må inngå ny avtale om overføring av eiendomsretten dersom de ønsker at eiendelen skal forbli den enes eneeie, fordi bidragenene tilsier sameie. En slik tilnærming kan anses å innebære en uthuling av ektefellenes avtalefrihet om eierforholdet.

⁹⁹ jf. side 488 i kjennelsen

¹⁰⁰ L.c.

¹⁰¹ Se også Lilleholt (2001) s. 53

7.2.3.3 Rt. 1998 s. 313

I Rt. 1998 s. 313 hadde mannen ved ektepakt overført sin ideelle halvpart i den felles boligen som gave til hustruen. Mannens kreditor begjærte likevel utlegg for en halvpart av boligen, jf. tvangsl. § 7-13 tredje ledd. Ved vurderingen synes både kjæremålsutvalgets og lagmannsrettens å bygge på tvangsl. § 7-13 som en materiell regel om eierforholdet.

I spørsmålet om gavens betydning for eierforholdet mellom ektefellene, la lagmannsretten til grunn at ektepakten ikke endret eierforholdene til eiendommen, slik at presumsjonen for like eierbrøker etter § 7-13 tredje ledd måtte legges til grunn.¹⁰²

Høyesteretts kjæremålsutvalg kom imidlertid til at dette var en uriktig forståelse av tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tredje ledd. Kjæremålsutvalget mente at når mannen overdro sin ideelle andel av eiendommen til hustruen, og det ikke forelå noe som tydet på at overdragelsen av eiendomsretten ikke var reell, måtte hustruen anses som eneeier av eiendommen.

Høyesterett la til grunn at i tilfeller hvor man står overfor en klar gavedisposisjon, må mottakers eierposisjon anses å være sannsynliggjort etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd.

Om bestemmelsens annet punktum om at bare den ene part er registrert eller meldt som eier, ikke i seg selv er tilstrekkelig til å sannsynliggjøre partens enerett, uttales at det ikke ”antas uten videre å gjelde tilfelle hvor det foreligger en eiendomsoverdragelse som vi står overfor her.”¹⁰³

¹⁰² Se side 316 i kjennelsen

¹⁰³ L.c.

Av avgjørelsen kan det utledes at en eieravtale som innebærer en klar gavedisposisjon går foran sameie på annet grunnlag. Dermed skulle en tro at Høyesterett hadde gitt eieravtalen den posisjonen den var ment å ha i spørsmål om eierforhold, nemlig at den går foran.¹⁰⁴

7.2.3.4 Rt. 1998 s. 546

Likevel, kom Høyesteretts kjæremålsutvalg i Rt. 1998 s. 546 til at det ikke var uriktig at det var tatt utlegg i en ideell halvpart av to samboeres fellesbolig, jf. tvangsl. § 7-13 tredje ledd, til tross for at samboerne hadde inngått en samboeravtale om eierforholdet til boligen.

I følge samboeravtalen skulle eiendommen være kvinnens eneie og det var også hun som stod oppført på skjøte. Finanseringen var imidlertid i sin helhet skjedd ved lån, og begge inntekter var nødvendige for å betjene lånet.

Lagmannsretten la til grunn at eneiet som fulgte av samboeravtalen var en ordning som ble bestemt av partene, fordi mannen hadde problemer med å betjene sin egen gjeld. På grunn av at samboerne hadde felles økonomi og sammen hadde bidratt til å betale ned på boliglånet, samt dekket utgifter til barna og husholdningen, måtte de ifølge lagmannsretten anses å ha ervervet boligen i sameie.¹⁰⁵

På side 548 i kjennelsen viser kjæremålsutvalget til lagmannsrettens uttalelse om at lagmannsretten ikke ”kunne legge særlig vekt på at [den kvinnelige samboeren] fikk skjøte på eiendommen, og den inngåtte samboeravtale om at hun skulle være eneie av boligen. Lagmannsretten finner at de ovenfor nevnte økonomiske realiteter mellom partene er avgjørende for saken.”

Kjæremålsutvalget uttrykker så at utvalget ”finner ikke at lagmannsretten har bygget på noen uriktig tolkning av nevnte lovbestemmelse når den er kommet til at utlegg kunne tas i en

¹⁰⁴ Jf. Rt. 1980 s.1403, Ot.prp. 28 s. (1990-91) s. 104 og Sverdrup (1997) s. 190

¹⁰⁵ jf. side 548 i kjennelsen

ideell halvdel av eiendommen. Det fremgår etter utvalgets mening også klart at [den mannlige samboerens] eierandel er ansett å tilsvare en halvdel.”¹⁰⁶

Ut i fra denne avgjørelsen er det igjen vanskelig å si at avtalen slår igjennom overfor ”de deklarasjoniske stiftelsesreglene”¹⁰⁷ for etablering av sameie. Tvert i mot tillegges avtalen liten vekt. At avtalen var gjort for å beskytte eiendelene mot kreditor, skulle være legitimt, så lenge avtalens innhold gir uttrykk for en realitet.¹⁰⁸

Reglene om ektepakt for gaver gjelder ikke for samboere. Dermed gjelder det heller ikke noen formkrav for samboere for å inngå eieravtaler som innebærer en formuesforskyvning. Samboeravtalen burde dermed ha stått seg i like stor grad som for tilfeller hvor ektefellene har inngått en ektepakt.

Etter en positiv utvikling i Rt. 1998 s. 313, synes rettsstilstanden nå å være tilbake til det som flertallet la til grunn i Rt. 1995 s. 1395. Hvorfor det tilsynelatende ble sprik i rettsstilstanden etter to avgjørelser avsagt samme år, synes det ikke å være noe godt svar på.

7.2.3.5 Rt. 1999 s. 901

I Rt. 1999 s. 901 opphevet Høyesterett lagmannsrettens kjennelse om stadfestelse av et utlegg etter tvangsl. § 7-13 tredje ledd på grunnlag av uttalelser om tolkningen av bestemmelsen, som Høyesterett mente var uriktig. Saken ble behandlet av Høyesterett i avdeling, jf. tidligere plenumslov § 6. Avgjørelsen har derfor trolig større prejudikatverdi, enn avgjørelsene hvor ankeutvalget har behandlet saken.

¹⁰⁶ L.c.

¹⁰⁷ Jf, slik de er betegnet ovenfor under punkt 5.1 om hvordan stiftelsesgrunnlagene seg til hverandre.

¹⁰⁸ jf. punkt 7.1.1 ovenfor

Ektefellene hadde sammen ervervet en boligeiendom, dels ved egenkapital og dels ved lån som ektemannen stod ansvarlig for. Skjøte på boligeiendommen ble først tinglyst med mannen som hjemmelsinnehaver.

Ved ektepakt overførte så mannen boligeiendommen samt innbo og løsøre til hustruens særeie. Ektepakten ble tinglyst iht. til kravene i el. § 55.

Det ble likevel tatt utlegg i halvparten av boligen for mannens gjeld, og utlegget ble opprettholdt av namsretten og lagmannsretten.

Høyesterett viste til at en ektefelle ikke er ansvarlig for den andre ektefellens gjeld, jf. el. § 40 og at kreditorene etter dekl. § 2-2, jf. tvangsl. § 7-1 annet ledd som hovedregel bare kan ta beslag i formuesgoder som tilhører skyldneren på beslagstiden. Det ble presisert at kreditors interesser i formuesgoder som har tilhørt debitorektefellen, men som nå er overført skal, skal ivaretas av reglene om rettsvern og omstøtelse.¹⁰⁹

Høyesterett var enige i lagmannsrettens utgangspunkt om at mannens kreditorer ikke kunne ta utlegg i boligen siden var overført til hustruens særeie. Men etter å ha konstatert dette, uttrykte lagmannsretten at tvangsl. § 7-13 tredje ledd er en "spesialregel som endrer ovennevnte utgangspunkt". Høyesterett mente at dette ikke var en riktig forståelse av bestemmelsen. Førstvoterende la til grunn at det fremgår "av forarbeidene til bestemmelsen at den ikke kan oppfattes som en materiell rettsregel om beslagsrett, men må ses på som en form for legalpresumsjon. Som legalpresumsjon har bestemmelsen som funksjon å tjene som pedagogisk veiledning for namsmannen under behandlingen av utleggsforretningen."¹¹⁰

Det heter videre at

¹⁰⁹ Se side 904 i kjennelsen

¹¹⁰ Op.cit. s. 905

”Etter mitt syn må tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tredje ledd forstås slik at dersom debitor er gift eller lever i et ekteskapslignende forhold, og det ikke foreligger nærmere opplysninger om hvem som eier felles bolig som er ervervet under samlivet, skal namsmannen ved behandlingen av begjæring om utlegg legge til grunn at ektefellene eller samboerne eier boligen med en ideell halvpart hver. Dette kan imidlertid bare gjelde så lenge spørsmålet om hvem som er eier, ikke er nærmere belyst. Dersom det er frembrakt faktiske opplysninger om eierforholdet, kan namsmyndighetene ikke uten videre bygge på at boliger som er anskaffet under samlivet, vanligvis blir eid av ektefellene eller samboerne med en ideell halvpart hver, men må ta stilling til eierspørsmålet på grunnlag av det faktum som er opplyst. Dette medfører at presumsjonsregelen i § 7-13 tredje ledd ikke sier noe mer enn det som følger av prinsippet om fri bevisbedømmelse, og at det først og fremst er under den innledende behandling av utleggsbegjæringen hos namsmannen at bestemmelsen får betydning. Dersom namsmannens avgjørelse blir påklagd, vil det for domstolene som oftest foreligge nærmere opplysninger om eierforholdet, og da må retten ta stilling til spørsmålet ut fra hva som finnes mest sannsynlig. Det samme gjelder dersom det under behandlingen av en utleggsforretning hos namsmannen blir frembrakt nærmere opplysninger om eierforholdet.”

Uttalelsen gjør det klart at tvangsl. § 7-13 tredje ledd er en ren bevisregel, og ikke en materiell rettsregel slik bestemmelsen tidligere var tolket.¹¹¹ Dersom det kommer innsigelser om eierforholdet skal presumsjonen fravikes. Det må da foretas en vurdering av og eierforholdet ut i fra innsigelsens innhold. For eksempel kan det tenkes å foreligge en eieravtale som fastsetter forholdet, eller at eierforholdet er et annet enn det som tilsynelatende fremgår av hjemmelsdokumentet på bakgrunn av reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag.

Om betydningen av eieravtalen uttales det at

”[v]ed tolkingen av tvangsfullbyrdelsesloven § 7-13 tredje ledd synes lagmannsretten å ha lagt til grunn at bestemmelsen i 2. punktum - som fastsetter at det at bare den ene part er registrert eller meldt som eier, ikke i seg selv er tilstrekkelig til å

¹¹¹ jf. for eksempel Rt. 1998 s. 313

sannsynliggjøre partens enerett - også omfatter ektepakter. Etter min mening gir lagmannsretten også på dette punkt uttrykk for en uriktig lovtolking. Det bestemmelsen sikter til med "registrert" som eier, er hvem som er hjemmelsinnehaver ifølge grunnboken (...). Etter min oppfatning kan det ikke være tvilsomt at ektepakter må falle utenfor anvendelsesområdet for § 7-13 tredje ledd 2. punktum. *Hvis det ikke finnes holdepunkter for annet, må en ektepakt oppfattes som uttrykk for hva ektefellene har fastsatt om eierforholdet dem imellom* [¹¹²]. Dersom det foreligger en ektepakt, og denne har fått rettsvern, må den respekteres av ektefellenes kreditorer, såfremt det ikke finnes holdepunkter for at ektepakten ikke er reelt ment. ¹¹³

Av uttalelsen fremgår det at Høyesterett fraviker det som ble lagt il grunn av flertallet i Rt. 1995-1395. Høyesterett stadfester standpunktet som fremgikk i Rt. 1998 s. 313 om at så lenge det ikke foreligger noe som kan tyde på at en eiendomsoverdragelse ved ektepakt ikke er reell, må ektepakten legges til grunn.

Lagmannsretten la til grunn at ektepakten "i liten grad [hadde] preg av å være en realitet". ¹¹⁴ Dette ble blant annet begrunnet med at hustruen ikke alene var i stand til å betjene lånet på boligeiendommen, og at ektepakten synes å ha vært motivert ut i fra ønsket om å unngå gjeldsfølgning.

Høyesterett mente at dette innebar en uriktig tolking av § 7-13 tredje ledd. Førstvoterende slo fast at

”[d]et at en ektepakt har som formål å beskytte mot kreditorfølgning, er ikke uvanlig. Tvert imot er dette en vanlig begrunnelse for å opprette ektepakt. Såfremt ektepakten også er forutsatt å gjelde i forholdet mellom partene, kan den ikke tilsidesettes som proforma, se f.eks. Rt-1956-913 og Rt-1998-313. En formuesoverføring ved ektepakt kan heller ikke underkjennes med den begrunnelse at det på vedkommende formuesgode hefter gjeld som mottakerektefellen ikke er i stand

¹¹² Min kursivering

¹¹³ Se side 906 i kjennelsen

¹¹⁴ L.c. Se ellers lagmannsrettens avgjørelse i LG-1998-1294

til å betjene med sine inntekter. De interesser kreditorene har i å hindre at formuesgoder blir unndratt fra dekning for dem, er beskyttet blant annet av ekteskapsloven § 51 og dekningsloven § 5-2.”¹¹⁵

Avgjørelsen synes å klargjøre forholdet mellom avtalen og bidragsreglene, nemlig at en avtale som oppfyller de krav til rettsvern som stilles går foran. Dermed skulle det være klart at reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie er fravikelige ved avtale, og ikke regler som skal legges til grunn i saker om beslagsrett hvor dette gagnar kreditor.

Til tross for klargjøringen som kom med denne kjennelsen, synes det ikke som om de rettssetninger som ble uttrykket ble fulgt opp med tanke på eieravtalens vekt i saker hvor tvisten står mellom kreditor og ektefellene.

7.2.3.6 Rt. 2000 s. 585

I Rt. 2000 s. 585 hadde to samboere ervervet en bolig, dels ved lån og dels ved egenkapital. Kvinnen var ansvarlig for boliglånene, men begge hadde betalt ned på dem og begge hadde skutt inn egenkapital ved kjøpet av eiendommen. Kvinnen hadde grunnbokshjemmelen og partene hadde inngått en samboeravtale hvor det ble bestemt at kvinnen fullt og helt var eier av boligeiendommen, men hvis partene skilte lag, skulle mannen ha krav på et vederlag på kr 200.000.

Lagmannsretten kom til at avtalen var gyldig inngått mellom ektefellene, men at den ikke ga uttrykk for det reelle eierforhold fordi samboeravtalens bestemmelse om utbetaling av et kontantbeløp ved et samlivsbrudd viste at mannen hadde en økonomisk interesse i boligen, selv om han ikke var oppført med en eierandel. I samme retning trakk gjeldsbelastningen sammenholdt med kvinnens inntekter og det faktum at begge hadde betalt ned på boliglånet.¹¹⁶ Mannens kreditor fikk dermed ta utlegg for en ideell halvpart av boligens verdi.

¹¹⁵ Se side 906

¹¹⁶ Se LH-1999-599

Kjæremålsutvalget kunne ikke se at lagmannsretten bygget på en uriktig tolking av § 7-13 tredje ledd. Kjæremålsutvalget viser til at lagmannsrettens konklusjonen beror på en konkret bevisvurdering, og at kjæremålsutvalget ikke overprøve denne.¹¹⁷

Vurderingen av opplysningene i forbindelse med spørsmålet om eierforholdet, tilhørte den konkrete rettsanvendelsen og kunne derfor ikke prøves. Likevel synes det som om kjæremålsutvalget la til grunn at det var greit å bygge på reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie, når spørsmålet om eierforholdet mellom samboerne skulle avgjøres. Dette til tross for at det forelå en uttrykkelig avtale som fastsatte eierforholdet mellom samboerne.

Avgjørelsen kan anses å åpne døren på nytt for de spørsmål som avgjørelsen i Rt. 1999 s. 901 tilsynelatende avgjorde, nemlig at avtaler om eierforhold går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie. Skulle en eieravtale likevel ikke skal gå foran det deklarasjoniske stiftelsesgrunnlaget som bidragsreglene representerer? Eller må avgjørelsen forstås slik at rettstilstanden er at ektefeller kan avtale eierforholdet sitt i en eieravtale og forvente at avtalen respekteres, mens noe annet skal legges til grunn mellom samboere?

Lagmannsrettens vurdering av hvorfor avtalen ikke ga uttrykk for det reelle eierforhold, harmonerer dårlig med hva som tidligere er lagt til grunn for å kjenne en avtale proforma og uttalelsen Høyesterett kom med i Rt. 1999 s. 901 om at ”en formuesoverføring ved ektepakt kan heller ikke underkjennes med den begrunnelse at det på vedkommende formuesgode hefter gjeld som mottakerektefellen ikke er i stand til å betjene med sine inntekter.”¹¹⁸

Om en ektefelle kan overføre eiendomsrett til den andre ektefellen med bindende virkning for kreditor, burde etter mitt syn samboere ha samme muligheten. At det ikke er noe krav om

¹¹⁷ Se side 588

¹¹⁸ Se side 906

ektepakt for gaver mellom samboere, bør innebære at avtalen får virkning uten formkrav. Så lenge avtalen kommer til uttrykk og dermed gir disposisjonen den notoritet som kreves, bør avtalen legges til grunn.

Det synes ikke å være noen grunn til at rettstilstanden skulle være forskjellig for ektefeller og samboere. En sameieavtale gir på samme måte som en ektepakt uttrykk for at partene er enige om at et bestemt eierforhold skal legges til grunn. Eneste forskjellen på avtalene er at det ikke er noen formkrav for sameieavtaler, slik det er for ektepakter. Dette skulle imidlertid trekke i retning av at en sameieavtale lettere skal legges til grunn i spørsmål om eierforhold med kreditor.

Ektefeller og samboere bør derfor ha samme muligheter til å bestemme over eierforholdet til eiendelene sine gjennom avtaler.

7.2.3.7 Rt. 2009 s. 1314

I Rt. 2009 s. 1314 kom det så en ny avklaring i spørsmålet om eieravtalens posisjon i forhold til bidragsreglene. Spørsmålet i saken var om mannens kreditor kunne ta utlegg i en hytteeiendom som var gjort til hustruens særeie ved ektepakt, og som hun hadde grunnbokshjemmel til. Hytten ble dels finansiert ved låneopptak, hvor begge ektefellene fremsto som låntakere.

Kjæremålsutvalget uttaler i avsnitt 20 at

”[L]agmannsretten tar i sin kjennelse utgangspunkt i at etter dekningsloven § 2-2 kan kreditor få dekning i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden. Det er tilstrekkelig med sannsynlighetsovervekt for at saksøkte er eier. Da [kvinnen] er hjemmelshaver til eiendommen, og den ifølge ektepakt var hennes særeie, var spørsmålene for lagmannsretten om ektepakten var pro forma eller om det senere hadde inntrådt slike forhold at ektefellen hadde opparbeidet en medeiendomsrett.”

Lagmannsretten kom under sterk tvil til at ektepakten ikke var pro forma, men at mannen hadde opparbeidet en eierandel på 50 % gjennom sine økonomiske bidrag til ervervet.¹¹⁹

Kjæremålsutvalget la til grunn at ettersom avtalen var reell, måtte en slik særreieavtale ”anses å innebære en avtale om eierforholdet”. Da ektefellene ”avtalte at hytteeiendommen skulle være As særreie, innebar dette således en avtale om at den skulle være hennes eneie.” Videre heter det at ”[L]agmannsretten la til grunn at begge ektefeller deltok ved anskaffelsen av hytteeiendommen. Avtalen medførte da en formuesoverføring fra [mannen] til [kvinnen], som ble gjort i ektepakts form slik loven krever, jf. ekteskapsloven § 50.”¹²⁰

Det rettslige grunnlaget for at ektemannen likevel skulle være medeier i hytteeiendommen fremstod som uklart for kjæremålsutvalget; ”Slik utvalget ser det, synes lagmannsrettens kjennelse å bygge på uriktig forståelse av ekteskapslovens regler om særreie og gaver mellom ektefeller sett i sammenheng med reglene om opparbeidelse av medeierrett under ekteskapet. Iallfall etterlater begrunnelsen uklarhet ved om reglene er riktig forstått.”¹²¹

Kjæremålsutvalget opphevet derfor lagmannsrettens avgjørelse om utlegg tilsvarende en halvdel i hytteeiendommen.

Avgjørelsen synes å igjen gjøre det klart at avtaler om eierforhold skal gå foran bidragsreglene i spørsmål om eierforhold.

Kjæremålsutvalget viste bare til juridisk litteratur som begrunnelse for sitt standpunkt om at ektepakten innebar en avtale om eierforholdet.¹²² Dette synes noe merkelig metodisk sett, ettersom det ville vært mer naturlig å forankre standpunktet i uttalelsen Høyesterett kom med

¹¹⁹ Se avsnitt 21

¹²⁰ Se avsnitt 22

¹²¹ Se avsnitt 23

¹²² Se avsnitt 22

i Rt. 1999 s. 901,¹²³ for så å bruke litteraturen som et støtteargument. Det kan tenkes at kjæremålsutvalget vegret seg litt mot å henvise til sine egne avgjørelser, ettersom utvalget selv senere har vinglet i spørsmålet om eieravtalens vekt i spørsmål om eierforhold. Kjæremålsutvalget kunne likevel ha anført at Rt. 1999 s. 901 hadde større prejudikatsverdi, ettersom avgjørelsen ble behandlet av Høyesterett i avdeling, jf. den tidligere plenumsloven § 6.¹²⁴

7.2.3.8 Hva er så gjeldende rett?

Etter avgjørelsen i Rt. 2009 s. 1314 må det legges til grunn at for ektefeller skal avtaler om eierforhold gå foran bidragsreglene i spørsmål om eierforhold.

Avgjørelsen gir ikke et like klart grunnlag for at det samme gjelder for samboere. De samme hensyn gjør seg imidlertid gjeldende for ektefeller og samboere i spørsmål om eierforhold. Kravet om ektepakt i el. § 50 gir nok avtalen bedre notoritet enn hva tilfellet er for mange samboeravtaler. Likevel er ikke dette noe sterkt argument for at det bør være noen forskjell. Det er ingen formkrav for samboere. Avtalen skal stå seg ovenfor kreditor så lenge reglene som gir avtalen rettsvern, er fulgt. At det ikke er noen formkrav til avtaler om eierforholdet mellom samboere bør derfor ikke brukes som argument for å begrense samboeravtalens betydning hvor spørsmålet om eierforholdet oppstår. Tvert i mot. Dersom lovgiver ønsker strengere formkrav til inngåelse av samboeravtaler, bør dette fremkomme uttrykkelig. Helst gjennom lov en lovbestemmelse.

Den juridiske litteratur synes også å legge til grunn at det ikke skal være forskjell på ektefeller og samboeres mulighet til å inngå eieravtaler. Sverdrup legger til grunn at avtalefriheten om eierforhold gjelder både for parter i ekteskap og i ugift samliv.¹²⁵ Det samme synspunktet legges til grunn av Lilleholt.¹²⁶

¹²³ jf. side 906

¹²⁴ jf. det som er skrevet om prejudikatverdi i punkt 7.2.3.5

¹²⁵ Sverdrup – (1997) s. 190-192

¹²⁶ Lilleholt (2001) s. 54-55

Annet enn et lite tungtveiende argument om at ektepakter ofte har større notoritet enn samboeravtaler, synes det ikke å være noen gode grunner for at det skal være forskjell i muligheten til å inngå avtaler om eierforholdet mellom ektefeller og samboere med bindende virkning for kreditor. Eieravtaler bør dermed stå seg på lik linje for ektefeller og samboere.

Det synes etter dette som at det som ble lagt til grunn i Rt. 2000 s. 585 om at avtalen ikke går foran bidragsreglene hvor partene er samboere, var et bomskudd fra Høyesteretts kjæremålsutvalg.

Gjeldende rett bør da være at både ektefeller og samboere har like muligheter til å inngå avtale om eierforholdet med bindende virkning for kreditor, slik at avtalen går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie.

8 Avsluttende vurderinger

8.1 Hvorfor har rettstilstanden blitt så uklar?

8.1.1 Vanskelig å akseptere en eieravtale som er motivert ut i fra ønsket om å hindre kreditors beslagsrett

Det synes som om mye av grunnen til at det har vært så mye tvil knyttet til eieravtalens vekt i saker om eierforhold, har sammenheng med at rettsinstansene ikke helt har vært villige til å akseptere at det lovlig skal kunne inngås slike avtaler for å beskytte eiendeler mot kreditorbeslag. At ektefeller kan inngå eieravtaler på bekostning av kreditor, uten at avtalen ofte får noen praktisk betydning for ektefellene selv, synes tungt å svelge for mange rettsanvendere. Slik rettstilstanden synes å være, er imidlertid kreditor overlatt til det vern omstøtelsesreglene og rettsvernsreglene gir om ikke avtalen ut i fra sitt innhold er proforma.

8.1.2 Prosessformen med begrenset kompetanse for Høyesterett i ankesaker

En annen grunn til at det har blitt uklarhet i spørsmålet om eieravtalens vekt i utleggssituasjoner, er at utleggssakene er videre kjæremål og at dette medfører at Høyesteretts

kjæremålsutvalg kompetanse er begrenset, jf. tidligere tvml. § 404 første ledd 2. og 3 og nå etter tvl. § 30-6 b) og c). Ettersom kompetansen er begrenset, kan det synes som om Høyesterett ikke på den samme måte som hvor den har kompetanse til å prøve hele saken, danner seg et helhetlig rettslig bilde av saken. Av de avgjørelsene som er nevnt ovenfor kan det virke som om Høyesterett ikke er like kritiske til hva den faktiske virkningen av lagmannsrettens rettsanvendelse innebærer i en større sammenheng. Det kan synes som om Høyesterett i for stor grad ”låser blikket” på den generelle lovtolkningen og ikke ser hvilke konsekvenser lagmannsrettens subsumsjon får for rettstilstanden.

Dette gjør at avgjørelsene rettskildemessig sett ikke er ”optimale”. Det kan spørres om det i større grad burde vært muligheter for at Høyesterett kunne prøve hele saken. Etter tvangsl. § 6-6 er det ikke noe i veien for at utleggsforretningen overføres til søksmål etter de alminnelige prosessreglene. Da blir rettsmidlet anke med full kompetanse for ankeinstansene, med muntlig hovedforhandling i stedet for den som hovedregel skriftlige behandlingen ved kjæremål.¹²⁷ En utstrakt praksis om utlegg etter § 6-6 vil imidlertid innebære en mer omfattende prosess for kreditor for å få dekning for sitt krav, noe som i de fleste tilfeller verken er til gunst for ektefellene eller kreditor.

8.2 Andre alternativer for å bedre klarheten som har vært på området?

8.2.1 Avskjære ektefellers muligheter til å inngå eieravtaler med virkning for kreditor?

Kanskje hadde en mulighet vært å avskjære retten for ektefeller til å skjerme eiendeler mot beslag gjennom avtaler. I juridisk litteratur¹²⁸ har det blitt foreslått om det kan være aktuelt med en regel om at parter i ekteskap/ekteskapslignendeforhold anses å være sameiere i visse eiendeler, slik som felles bolig, bil og innbo, uansett hva de ellers måtte mene om eierforholdet. En slik regel ville imidlertid komme i konflikt med den alminnelige avtalefriheten i formueretten og el. § 31 første ledd. Det ville trolig også ha skapt uoversiktlige og uholdbare tilstander for ektefellene i andre tilfeller hvor eierspørsmålet oppstår, som for eksempel hvem som har rett til naturalutlegg, jf. el. § 66.

¹²⁷ Se også Lødrup (1997) s. 12

¹²⁸ Se Lilleholt (2001 s. 56

8.2.2 Endre rettsstilstanden slik at eieravtalene ikke går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag for sameie?

En annen mulighet kunne vært at rettsstilstanden ble endret slik at eieravtaler ikke går foran reglene om bidrag som stiftelsesgrunnlag av sameie, slik retningen i rettspraksis i alle fall en tid syntes å bevege seg mot.¹²⁹ Da ville eierforholdet mellom ektefellene alltid avgjøres etter en helhetlig vurdering av partenes bidrag til ervervet. En slik rettsregel medfører imidlertid at den alminnelige avtalefriheten blir betydelig innskrenket for ektefeller, og det kan spørres om dette er en ønskelig utvikling som harmonerer med rettsstilstanden for øvrig. Ektefeller burde etter mitt syn, ha samme mulighet til å inngå avtaler slik de selv ønsker, på lik linje som parter med løsere tilknytning til hverandre. Ektefeller inngår avtaler om eierforholdet fordi de ønsker en bestemt rettsvirkning, for eksempel råderett, naturalutleggsrett. Det ville vært et stort inngrep i ektefellers personlige autonomi og frihet til selv å disponere over sine eiendeler, om de ble fratatt mulighetene til å avtale det de selv ville.

8.2.3 Heve terskelen for når en avtale anses å være proforma?

En tredje mulighet kunne være å senke kravet til når en avtale anses å være proforma og på den måten begrense ektefellers muligheter til å inngå avtaler som har til formål å unndra verdier for kreditorene. Det er imidlertid vanskelig å tenke seg en annen terskel enn at en eieravtale er reell så lenge den er forutsatt å gjelde i forholdet mellom ektefellene og også får virkning for ektefellene. Selv om det for ektefeller praktisk sett ofte ikke vil spille noen rolle hvem som er den faktiske eieren, kan det ikke være slik at eiendomsretten skal ha *en* virkning for kreditorer og *en annen* i forholdet mellom ektefellene. Det kan ikke kreves flere virkninger av eiendomsretten enn det er mulig å oppnå. Innholdet av eiendomsretten må derfor være den samme for kreditor og mellom ektefellene.

¹²⁹ Jf. punkt 7.2.3 ovenfor

8.2.4 Avslutning

Det synes som om den rettsstilstanden vi har i dag, om at avtalen skal legges til grunn, har de beste grunner for seg. Regelen burde imidlertid ha fremkommet uttrykkelig i loven, og ikke bare av forarbeider og rettspraksis. Særlig fordi rettspraksis har vinglet så mye, er det grunn til at regelen kommer til uttrykk i loven. Rettskildesituasjonen i dag skaper unødig usikkerhet og åpner etter mitt syn for unødig prosess. Dersom rettspraksis også i fremtiden holder en ustødig kurs, bør lovgiver vurdere å gripe inn. En mulighet kunne være å vedta et nytt fjerde ledd i el. § 31, utformet omtrent slik: ”En avtale som fastsetter eierforholdet mellom ektefeller skal legges til grunn, og gå foran bestemmelsene i annet og tredje ledd.”

Antall ord: 17 088

9 Kildeliste

9.1 Lover

Lov av 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten for tvistemål (tvml.) (opphevet)

Lov av 25. juni 1926 nr. 2 om forandring i lovgivningen om Høyesterett (plenumsl.) (opphevet)

Lov av 20. mai 1927 nr. 1 om ektefellers formuesforhold (opphevet)

Lov av 07. juni 1935 nr. 2 om tinglysing (tingl.)

Lov av 18. juni 1965 nr. 6 om sameige (saml.)

Lov av 06. august 1984 nr. 59 om fordringshavernes dekningsrett (deknsl.)

Lov av 04. juli 1991 nr. 47 om ekteskap (el.)

Lov av 04. juli 1991 nr. 45 om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører (husfskl.)

Lov av 26 juni 1992 nr. 86 om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring (tvangsl.)

Lov av 03. juli 1992 nr. 93 om avhending av fast eiendom (avl.)

Lov av 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)

9.2 Forarbeider

NOU 1987:30 Innstilling til ny ekteskapslov - del II

Ot.prp.nr.28 (1990-1991) Om lov om ekteskap.

Ot.prp.nr.50(1980-1981) Om lov om fordringshavernes dekningsrett

Ot.prp.nr.65 (1990-1991) Om lov om tvangsfullbyrding og midlertidig sikring

9.3 Rettspraksis

9.3.1 Høyesterett

Rt. 1956 s. 264

Rt. 1966 s. 874

Rt. 1975 s. 220 (husmorddommen)

Rt. 1977 s. 553

Rt. 1977 s. 876

Rt. 1978 s. 1352

Rt. 1978 s. 87

Rt. 1978 s. 871

Rt. 1978 s. 1352

Rt. 1979 s. 1375

Rt. 1979 s. 1463

Rt. 1980 s. 1403

Rt. 1982 s. 666

Rt. 1982 s. 1102

Rt. 1982 s. 1269

Rt. 1983 s. 1146

Rt. 1984 s. 497

Rt. 1985 s. 1291

Rt. 1986 s. 301

Rt. 1990 s. 206

Rt. 1990 s. 240

Rt. 1995 s. 1395

Rt. 1996 s. 486

Rt. 1998 s. 313

Rt. 1998 s. 546

Rt. 1999 s. 177

Rt. 1999 s. 901

Rt. 2000 s. 585

Rt. 2009 s. 1314

Rt. 2014 s. 1248

9.3.2 Lagmannsrett

LG-1998-1294

LH-1999-599

9.4 Litteratur

9.4.1 Bøker

Andenæs, Mads Henry, *Konkurs*, 3. utgave (Oslo 2009)

Falkanger, Thor og Aage Thor Falkanger, *Tingsrett* 7. utgave (Oslo 2013)

Lødrup, Peter og Tone Sverdrup, *Familieretten*, 7. utgave (Oslo 2011)

Marthinussen, Hans Fredrik, *Tredjemannsproblemene* (Bergen 2016)

Nygård, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgåve (Bergen 2004)

Sverdrup, Tone, *Stiftelse av sameie i ekteskap og ugift samliv* (Oslo 1997)

9.4.2 Artikler

Blanhol, Sverre, Henriette N. Tøssebro og Øystein Skotheim ”Innføring i juridisk metode”, *Jussens Venner* 06, 2015 s. 310-345

Lilleholt, Kåre ”Ekteskap og utlegg”, *Jussens venner*, 2001 s. 43-56

Lødrup, Peter ”Ekteskap, gjeldsansvar og tvangsfullbyrdelse”, *Lov og rett*, 1997 s. 3-22

Rettsvern (2013) I *Store norske leksikon*. Hentet 28.11.16 fra: <https://snl.no/rettsvern>